

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

Kristinos Petrauskienės,
Neakivaizdinio skyriaus
IV kurso studentės

MAGISTRO DARBAS

**EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ, PRIIMTŲ BYLOSE
PRIEŠ LIETUVĄ, ĮTAKA IR REIKŠMĖ LIETUVOS BAUDŽIAMAJAM
PROCESUI**

Darbo vadovas: doc. dr. G. Goda

Recenzentas: Asist. G. Jasaitis

VILNIUS, 2007

TURINYS

IŽANGA	3
1. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJA - KAIP BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖS ŠALTINIS	6
2. ASMENS TEISĖS Į LAISVĘ SAMPRATA EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE	12
2.1. LAIKINAS SULAIKYMAS	14
2.2. PREVENČINIS SULAIKYMAS	16
2.3. SUĖMIMAS	18
2.3.1. SUĖMIMO PAGRINDAI	18
2.3.2. SUĖMIMO TERMINAI	21
2.3.4. SUĖMIMO SKYRIMO IR PRATĖSIMO TEISĖTUMAS	26
3. KALTINAMOJO TEISĖS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE	32
3.1. TEISĖ Į NEŠALIŠKĄ, SAŽININGĄ IR NEPRIKLAUSOMĄ TEISMĄ	32
3.2. TEISĖ Į GREITĄ BYLOS IŠNAGRINĖJIMĄ	37
3.3. TEISĖ ŽINOTI KUO ESI KALTINAMAS	40
3.4. TEISĖ Į GYNYBĄ	44
3.5. TEISĖ APKLAUSTI KALTINIMO LIUDYTOJUS	47
3.6. TEISĖ Į NEKALTUMO PREZUMPCIJĄ	49
IŠVADOS	54
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56
PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	57

IŽANGA

Temos aktualumas: Pagal baudžiamojo proceso teisės normas labai dažnai yra sprendžiama, kiek valstybė yra teisinė. Baudžiamojo proceso teisės normos demokratinėje valstybėje turi atitikti tam tikrus žmogaus teisių apsaugos standartus. Tinkamo žmogaus teisių įgyvendinimo sąlyga – gerai veikiantis žmogaus teisių apsaugos mechanizmas. Demokratinėje visuomenėje teismų pašaukimas yra užtikrinti teisės viršenybės principą ir žmogaus teisių apsaugą. Žmogaus teisių apsaugos problema sprendžiama ne tik nacionaliniame lygmenyje, bet ir tarptautiniame. Svarbiausiu laimėjimu galima laikyti 1950 m. lapkričio 4 dieną pasirašytą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija arba Konvencija). Konvencijoje numatyto mechanizmo – Komisijos ir Teismo – sukūrimas įkūnijo teisėtumo žmogaus teisių atžvilgiu garantą ir sudarė sąlygas realiai žmogaus teisių apsaugai ir vidaus teisėje, ir tarptautiniu lygmeniu.¹ Taigi šio tarptautinio akto tikslas – įtvirtinti minimalius žmogaus teisių apsaugos standartus, kurių privalo laikytis visos demokratinį gyvenimo kelią pasirinkusios Europos valstybės.

Teisingas Konvencijos normų supratimas yra vienas iš svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos elementų. Labai svarbu yra nustatyti, kokią įtaką nacionalinių įstatymų tobulinimui ir aiškinimui turi Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija.

Pagrindinis šio darbo tikslas – išanalizuoti ir apžvelgti Europos žmogaus teisių teismo sprendimus priimtus prieš Lietuvos Respubliką. Remiantis mokslo literatūra, taip pat tarptautiniais, Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktais, siekiama atskleisti kiek svarbūs ir kokią reikšmę mūsų baudžiamajam procesui ir visai mūsų teisės sistemai turi Europos žmogaus teisių teismo sprendimai, priimti bylose prieš Lietuvą. Taip pat šiame darbe bus bandoma pateikti baudžiamojo proceso kodekso normų analizę, kaip jos buvo keičiamos, kad baudžiamasis procesas atitiktų tiek Konvencijos nuostatas, tiek Europos žmogaus teisių teismo praktiką.

Iki šiol Europos žmogaus teisių teismas yra priėmęs 29 sprendimus dėl bylos esmės bylose prieš Lietuvos Respubliką. 23 bylų tyrimas užbaigtas Teismo sprendimais, kurie pripažino, kad Lietuvos Respublika pažeidė pareiškėjų teises ir laisves. 3 bylų tyrimas užbaigtas Teismo sprendimu, kuris pripažino, kad Lietuva nepažeidė pareiškėjo teisių ir laisvių. Kitose bylose

---

¹ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos respublikos teisėje. Vilnius, 2004. P. 8.

pasiektas taikus susitarimas.² 16 bylų susijusių su baudžiamuoju procesu, kuriose analizuojami Konvencijos 5 ir 6 straipsnių pažeidimai..

Temos aktualumas ir naujumas: Temos aktualumą atspindi tai, kad labai nedaug teisininkų bandė analizuoti ir nustatyti, kokią gi reikšmę turi Lietuvos baudžiamajam procesui Europos žmogaus teisių teismo sprendimai priimti bylose prieš Lietuvą. Darbe bus analizuojamos tokios bylos: *Jėčius prieš Lietuvą*, šioje byloje pagrindinis dėmesys buvo skiriamas prevencinio sulaikymo teisėtumo teisinei analizei; byla *Grauslys prieš Lietuvą* - sulaikymo teisėtumas, sulaikymo garantijų bei teisės į teismą per „įmanomai trumpiausią laiką“ reikalavimų teisinė analizė; byla *Graužinis prieš Lietuvą* - kardomojo kalinimo pratęsimo procedūra, kai pratęsiant kardomąjį kalinimą peticijos pateikėjui, jis nebuvo pristatytas teisėjui (Konvencijos 5 straipsnio 3 ir 4 dalys); *Daktaras prieš Lietuvą* – teismo nepriklausomumo ir nešališkumo principo teisinė analizė; bylos *Šleževičius prieš Lietuvą* ir *Meilus prieš Lietuvą* – baudžiamosios bylos tyrimo trukmės terminų aptarimas, kai minėtų terminų nepagrįstas ilgumas gali pažeisti asmens teisę į teismą per „įmanomai trumpiausią laiką“; *Stašaitis prieš Lietuvą* – asmens suėmimo teisėtumo klausimas bei asmens teisės kreiptis į teismą dėl suėmimo patikrinimo teisinė analizė; byla *Butkevičius prieš Lietuvą* – asmens suėmimo teisėtumo klausimas bei asmens nekaltumo principo teisinė analizė; byloje *Birutis ir kiti prieš Lietuvą* – teisės apklausti įslaptintus liudytojus teisinė analizė; *Girdauskas prieš Lietuvą*, *Kuvikas prieš Lietuvą*, *Simonavičius prieš Lietuvą*, *Jakumas prieš Lietuvą* - asmens teisės į baudžiamosios bylos per įmanomai trumpiausią laiką teisinė analizė (Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis); *Karalevičius prieš Lietuvą*, *Vaivada prieš Lietuvą* – kardomojo kalinimo tinkamas sankcionavimas.

Tyrimo metodai: Siekiant magistro darbo tikslo bei tiriant darbo objektą naudotasi keliais mokslinio tyrimo metodais. Lyginamasis metodas naudotas analizuojant Lietuvos, užsienio valstybių ir tarptautinius teisės aktus, taip pat nagrinėjant skirtingų mokslininkų gvildenamas problemas. Loginis metodas naudotas atskleidžiant teisės normų turinį, darant apibendrinimus ir išvadas bei pateikiant teismų praktikos vertinimus. Taip pat naudotasi ir istoriniu (analizuojant senesnius ir naujausius literatūros šaltinius bei anksčiau ir šiuo metu galiojančių teisės aktų nuostatas), sisteminu bei kitais metodais.

Svarbiausi šaltiniai: rašant magistro darbą naudotasi įvairiai šaltiniais - Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksais (1961m. ir 2003 m.), Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso komentarais, baudžiamojo proceso teisės specialistų mokslo darbais, taip pat ir kitų teisės šakų specialistų mokslo darbais, straipsniais teisinėje literatūroje, tarptautiniais

---

² Bylų prieš Lietuvos Respubliką Europos žmogaus teisių teisme statistika. Apžvalga 2007 m. balandžio 2 d. duomenimis. www.tm.lt

teisės aktais, o taip pat ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais bei išvadomis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimais ir oficialiais išaiškinimais.

1. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJA - KAIP BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖS ŠALTINIS

Be nacionalinių įstatymų, baudžiamajame procese būtina vadovautis ir tarptautinės teisės normomis. Lietuvos Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 17 d. nutarime pripažino, kad ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja Lietuvoje įstatymo galią ir gali būti taikomos kaip Lietuvos Respublikos įstatymai.³

Svarbi iš Europos Tarybos sutarčių yra 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija su papildomais protokolais. Joje užfiksuotos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, kurių laikytis įsipareigojo visos šią Konvenciją ratifikavusios Europos valstybės. Europos žmogaus teisių konvencijos preambulėje yra išreikštas siekis – sukurti tokį mechanizmą, kuris užtikrintų, kad skelbiamos teisės būtų visuotinai pripažįstamos ir jų būtų laikomasi. Iš viso Konvencijoje yra 51 straipsnis, apimantis visas žmogaus teises ir laisves. Šis tarptautinis aktas ir yra svarbus tuo, kad jame yra nustatytas pakankamai veiksmingas pažeistų žmogaus teisių gynimo mechanizmas.

Teigtina, kad Europos žmogaus teisių konvencija taip pat turi įstatymo galią Lietuvoje. Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatyme yra numatyta, jog ratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią ir taikymo atžvilgiu turi būti tolygios nacionaliniams įstatymams.⁴ Minėto įstatymo 11 straipsnyje įtvirtintas ratifikuotų tarptautinių sutarčių viršenybės prieš prieštaraujančius įstatymus principas leidžia teigti, kad Konvencija Lietuvoje turi aukštesnę galią nei Lietuvos Respublikos įstatymai, todėl esant ir jos kolizijai su vidaus įstatymais, turi būti atsižvelgiama į Konvencijos nuostatas.

Tarptautinės teisės specialistės D. Jočienės nuomone, „dar tarptautinėje paprotinėje teisėje galiojo principas, kad sutarčių reikia laikytis (*pacta sunt servanda*). Šis principas įtvirtintas ir 1969 m. Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės, kurios dalyvė yra ir Lietuvos Respublika. Kokiais būdais valstybės vykdytų savo priimtus tarptautinius įsipareigojimus – valstybės reikalas, svarbu, kad valstybė juos vykdytų“.⁵

Dabartiniai tarptautinės teisės specialistai pabrėžia, kad šiuolaikinė tarptautinė teisė išiskverbė į tradicinę valstybių vidaus teisės sferą – individo teises, - ėmė jas reglamentuoti bei ginti tarptautiniu lygmeniu. Valstybė šiuo metu nebegali remtis nesikišimo į valstybės vidaus reikalus

³ Valstybės žinios. 1995, Nr. 86 - 1949.

⁴ Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymas. 1999 birželio 22 d. Nr. VIII-1248.

⁵ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P.141.

principu ir teigti, kad žmogaus teisės lieka išimtinė jos vidaus kompetencijos dalimi. Tarptautinė teisė suteikia asmeniui individualios peticijos į tarptautinius organus teisę, siekiant apginti ir atstatyti pažeistas teises ir laisves, o tai labai padeda individo padėčiai ir žmogaus teisių apsaugai gerinti.⁶

Valstybės, ketinančios tapti tarptautinių organizacijų narėmis, iš anksto stengiasi suderinti nacionalinę teisę su tarptautinės bendrijos teisės nuostatomis.

„Lietuvos Respublika, ruošdamasi tapti Europos Tarybos nare, o paskui Konvencijos dalyve, keitė savo teisės sistemą, derindama ją prie šios regioninės organizacijos standartų.“⁷ Dar nebūdama Europos Tarybos nare, Lietuva jau atsižvelgė, rengdama savo įstatymus, į Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas. Aukščiausioji Taryba 1990 m. lapkričio 7 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos projektui rengti sudarė darbo grupę. Ji parengė dokumentą „Pagrindiniai Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai“, kuris tapo 1992 metais priimtos Konstitucijos pagrindu. Jau tuo metu, dokumente, formuluojant konstitucines nuostatas dėl žmogaus teisių, atsižvelgta į atitinkamas Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas.⁸

Siekiant suderinti Lietuvos įstatymus su tarptautiniais teisės aktais, dar 1992 m. priimant Lietuvos Respublikos Konstituciją, jos 20 straipsnio 3 dalyje buvo sakoma, kad „Nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrindumas. Jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas“.⁹

Lietuva siekė kuo greičiau įsilieti į Europos šalių politines, ekonomines ir gamybines struktūras, todėl jau 1993 m. gegužės 14 d. pasirašė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją ir jos papildomus protokolus. Lietuvos Respublikos Seimas pasirinko vadinamąjį „teisinį“ ratifikavimo kelią, t.y. pirmiausia išsiaiškino realią padėtį valstybės teisinėje sistemoje, o po to priėmė sprendimą dėl ratifikavimo.¹⁰

Lietuvos Respublikos Prezidento 1994 metų vasario 11 dienos dekretu buvo sudaryta darbo grupė. Ji turėjo nustatyti realią valstybės teisės sistemos padėtį ir pateikti siūlymus dėl Konvencijos

---

⁶ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius, 2004. P. 6.

⁷ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 157.

⁸ Kūris Pr. Europos žmogaus teisių konvencijos įtaka Lietuvos Respublikos įstatymams. Lietuvos teisės tradicijos. Vilnius: Justitia, 1997. P. 117.

⁹ Lietuvos Respublikos įstatyme „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 8 straipsnyje buvo numatyta, kad „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnio trečiosios dalies nuostatos pradamos taikyti nuo tada, kai bus suderinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymai su šia Konstitucija“. Valstybės žinios. 1992 m. Nr. 33-1015.

¹⁰ Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 6.

ratifikavimo galimybės, t.y. darbo grupė turėjo pateikti išvadą, ar Lietuvos Respublika gali ratifikuoti Konvenciją ir tinkamai užtikrinti joje numatytų nuostatų įgyvendinimą. Taigi, darbo grupė turėjo pateikti pasiūlymus:

- kokius įstatymus reikia priimti, kad būtų įgyvendintos Konvencijos nuostatos;
- ką daryti su Lietuvos Respublikos įstatymais prieštaraujančiais Konvencijai.¹¹

Darbo grupės ataskaitoje buvo pateikta nemažai pasiūlymų dėl BPK patobulinimo: naujai reglamentuoti kardomosios priemonės – suėmimo taikymo pagrindus ir tvarką; panaikinti prevencinį sulaikymą numatantį BPK straipsnį; įtraukti į BPK ikiteisminio tyrimo teisėjo institutą ir kt. Taip pat ataskaitoje buvo nurodyta, kad būtina tobulinti su BPK glaudžiai susijusį Operatyvinės veiklos įstatymą bei priimti kardomojo kalnimo įstatymą. Kartu Generalinei Prokuratūrai bei Vidaus reikalų ministerijai buvo rekomenduota užtikrinti, kad atliekant procesinius veiksmus bei rašant procesinius dokumentus neturi būti iš anksto deklaruojamas kaltinamojo kaltumas – t.y. turi būti laikomasi nekaltumo prezumpcijos principo.¹²

Nemažai pasiūlymų, kurie buvo pateikti minėtoje ataskaitoje, buvo priimta ir taip buvo keičiamas BPK. Tačiau kai kurios pataisos buvo padarytos per vėlai, todėl Lietuva pralaimėjo bylą Europos žmogaus teisių teisme.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. išvadoje „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 6, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nustatė, kad atskiri 1950 m. Europos žmogaus teisių konvencijos straipsniai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tačiau išskėlė Konvencijos taikymo Lietuvos vidaus teisėje problemą, išskirdamas skirtingą Konvencijos taikymą baudžiamojame ir civilinėje teisėje. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo Konvencijos tiesioginio taikymo galimybę civilinėje teisėje ir civiliniame procese, tačiau pareiškė, kad Konvencijos tiesioginis taikymas baudžiamojame teisėje yra neįmanomas, t.y. „Konvencijoje įtvirtintos žmogaus teisės negali būti realizuotos tiesiogiai netaikant vidaus teisės aktų“.

Konstitucinio Teismo nuomone, pripažinus tik tiesioginį Konvencijos taikymą baudžiamojame teisėje ir baudžiamajame procese, „[...]minimos teisės negali būti garantuotos, nes pačioje Konvencijoje nėra nustatyta nei šių teisių realizavimo būdų jį ratifikavusiose valstybėse, nei pažeidėjų teisinės atsakomybės, nei reikiamų procedūrų ir valstybių teisinių institucijų specialios jurisdikcijos [...]“. Konstitucinis Teismas mano, kad šiuo atveju „[...]

¹¹ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 130.

¹² Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 129, 150.

akivaizdžiai galioja taisyklė *ubis jus ibi remedium*: kada įstatymas suteikia teisę, jis duoda ir priemonę jai apginti. Tokios priemonės valstybės teisinėje sistemoje nustatomos šios valstybės įstatymais. Konvencija nustato šias priemones tik tiems atvejams, kada ginčas dėl joje įtvirtintų žmogaus teisių gynimo tampa tarptautinės jurisdikcijos objektu [...]“.¹³ Taigi, Konstitucinis Teismas nepripažino baudžiamojoje teisėje tiesioginės Konvencijos taikymo galimybės.

Konstitucinis Teismas 1995 metų sausio 24 dienos išvadoje palygino „skubaus pristatymo teisėjui“ (Konvencijos 5 straipsnio trečioji dalis) ir „per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą“ (Konstitucijos 20 straipsnio trečioji dalis) sąvokas bei pažymėjo, kad jos iš esmės neprieštarauja viena kitai. Jis pasakė, kad „Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalies nuostatos esminė paskirtis yra garantuoti, kad toks asmuo būtų pristatomas teismui per keturiasdešimt aštuonias valandas, o tai yra ne kas kita, kaip skubaus pristatymo garantija“. Tačiau netgi jei paklausime daroma prielaida (kad Konvencijoje numatyta platesnė procesinė garantija, nes teismui turi būti pristatomas kiekvienas sulaikytasis ar suimtasis, tuo tarpu Konstitucijos 20 straipsnio trečiojoje dalyje numatyta – „tik nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo“) būtų teisinga, abi nuostatos būtų galima suderinti. Taikomos kartu, jos papildytų viena kitą kaip viena teisinė garantija, nors turinys ir skirtingas.¹⁴

Konvencija buvo ratifikuota Lietuvos Respublikos Seime 1995 balandžio 27 d., todėl pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį ji tapo Lietuvos teisės sistemos sudedamąja dalimi.

Žengusi tokį žingsnį, Lietuvos Respublika pripažino Europos žmogaus teisių komisijos kompetenciją ir Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją. Taip pat įsipareigojo paklusti Strasbūro institucijų (Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo) priimtiems sprendimams, tuo pripažindama, kad žmogaus teisės yra ne vien valstybės vidaus reikalas, bet ir tarptautinės bendrijos reikalas. O pagal Konvencijos 1 straipsnį, Lietuvos Respublikos jurisdikcijoje esantys asmenys gali naudotis Europos žmogaus teisių konvencijoje numatytais teisėmis ir laisvėmis, taip pat jų pažeidimo atveju, kreiptis su peticijomis į Teismą. Fizinių asmenų peticijų teisė prieš Lietuvos Respubliką įsigaliojo 1995 m. birželio 20 dieną. Vėliau ši teisė buvo išplėsta asmenų grupėms ir nevyriausybinėms organizacijoms.

Baudžiamojo proceso požiūriu aktualiausias yra Konvencijos 5, 6, 8 straipsniuose įtvirtintos nuostatos. Konvencijos tiesioginio taikymo problemą išsprendė BPK 44 straipsnis, kuriame atkartotos visos nurodytuose straipsniuose įtvirtintos nuostatos. Taigi, aiškinant bet kokią procesinę situaciją, susijusią su žmogaus teisių problemomis, sprendimo reikia ieškoti remiantis Europos žmogaus teisių teismo praktika.

¹³ Valstybės žinios, 1995, Nr. 9 – 199.

¹⁴ Valstybės žinios, 1995-01-27, Nr. 9-199.

Kaip jau buvo minėta, Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sukūrimas sudarė sąlygas realiai ginti žmogaus teises ir laisves tiek vidaus teisėje, tiek tarptautiniame lygmenyje. Šios institucijos buvo įgaliotos nagrinėti fizinių asmenų, nevyriausybinių organizacijų ir asmenų grupių, save laikančių Konvencijoje pripažintų teisių pažeidimo aukomis, peticijas. EŽTT priima skundus tik prieš tas valstybes, kurios yra Konvencijos dalyvėmis. Konvencijos 1 straipsnis nustato valstybei pareigą - laikytis joje įtvirtintų standartų ir garantuoti Konvencijoje numatytas teises ir laisves visiems, šios valstybės jurisdikcijoje, esantiems asmenims. Įgyvendinant šią Konvencijos nuostatą Lietuvoje, didesnių problemų nekilo.

Konvencijos 13 straipsnis skelbia, kad „Teismas gali priimti bylą nagrinėti tik po to, kai pagal visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus buvo panaudotos visos valstybės vidaus teisinės gynybos priemonės“. EŽTT laikosi nuostatos, kad asmuo, kurio Konvencijoje numatytos teisės buvo pažeistos, privalo gauti visas įmanomas teisinės gynybos priemones vidaus teisėje. Šios priemonės turi būti veiksmingos, kad jų pagalba asmuo galėtų atstatyti pažeista teises bei gauti tam tikrą kompensaciją už įvykusį pažeidimą. (1985 m. gegužės 28 d. sprendimas Abdulaziz, Cabales ir Balkandali prieš Jungtinę Karalystę byloje (Abdulaziz, Cabales and Balkandali, 28 May, 1985, Series A, No.14). Taigi asmuo turi turėti realias galimybes atstatyti pažeistas teises valstybės viduje, tada Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo nebus nustatyta.¹⁵

Nors Europos žmogaus teisių teismas jau veikia beveik pusė amžiaus ir yra išnagrinėjęs šimtus bylų, jo sprendimų reikšmė nacionalinių teismų jurisprudencijai, o juo labiau teisei dar toli gražu nėra aiški ir logiškai taikoma. Tą patį galima pasakyti ir apie Lietuvą. Viskas aišku, kai Teismas išnagrinėja konkrečią bylą. Tada Strasbūro teisme laimėjęs asmuo, o savo šalyje nuteistas – turi gauti iš valstybės kompensaciją, arba jeigu yra reikalingi pagrindai, tai byla netgi gali būti nagrinėjama iš naujo. Daugiau problemų kelia tai, kad nacionaliniai teismai, prieš priimdami sprendimą ar nuosprendį, dažnai neatsižvelgia į Europos žmogaus teisių teismo sprendimus, priimtus analogiškose bylose. Anot L. Tapino: „Tarp teisininkų yra nuomonių, kad nebūna dviejų analogiškų bylų, todėl neįmanoma derinti mūsų teismų sprendimų su Teismo priimtais. Kiti teisininkai laikosi nuomonės, kad Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota Europos žmogaus teisių konvencija tiesiogiai įpareigoja atsižvelgti į Europos žmogaus teisių teismo priimtus sprendimus“.¹⁶

Aš pritarčiau antrajai nuomonei, kadangi prof. Pr. Kūris yra pasakęs: „Europos Tarybos sistemoje vyksta nenutrūkstamas teisės vystymo procesas, pasireiškiantis unikalios jurisprudencijos

---

¹⁵ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius, 2004. P. 116.

¹⁶ Tapinas L. Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose. Vilnius – Danielius, 2002. P. 69.

kūrimu, Europos žmogaus teisių komisijai ir žmogaus teisių teismui sprendžiant konkrečias bylas ir kartu aiškinant Konvencijos ir jos Protokolų normas“.¹⁷

O tai reiškia, kad jeigu Lietuva yra Konvencijos narė, tai ji be išlygų turi dalyvauti nenutrūkstamame teisės vystymo procese. Ir neturėtų ignoruoti visame pasaulyje pripažintos Europos žmogaus teisių teismo praktikos.

---

¹⁷ Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius: Pradai, 1997. P. 6.

2. ASMENS TEISĖS Į LAISVĘ SAMPRATA EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnyje aptariamos asmens teisės į laisvę ir saugumą bei šių teisių apsauga.

Konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir ji gali būti suvaržyta tik esant išskirtinėms aplinkybėms įtvirtintoms įstatyme. Taigi Konvencijos 5 straipsnyje garantuota teisė į asmens laisvę, numatyti galimi laisvės apribojimo atvejai bei įtvirtintos suimtojo teisės.

Lietuvoje žmogaus laisvės neliečiamumą riboja tokios procesinės prievartos priemonės, kaip suėmimas, namų areštas, laikinas sulaikymas, atvedinimas, areštas, atidavimas į sveikatos įstaigą. Suėmimas ir namų areštas pagal Lietuvos Respublikos BPK yra kardomosios priemonės. Baudžiamojo proceso metu gali būti taikomos tik įstatymuose numatytos prievartos priemonės. Teisė į laisvės neliečiamumą gali būti pažeidžiama taikant įstatyme nenumatytas ar uždraustas priemones, tačiau žmogaus teisės gali būti pažeidžiamos ir taikant BPK numatytas priemones, nesilaikant įstatyme nustatytų tos prievartos priemonės taikymo taisyklių.

Strasbūro institucijos prieš konstatuodamos, kad tam tikra poveikio priemonė yra laisvės atėmimas, ištiria, kokią poveikį ji daro asmens judėjimo laisvei, kiek laiko trunka apribojimas ir kokia asmens, kuriam taikoma ši priemonė, teisinė padėtis. Nustatyti, ar tam tikra priemonė yra laisvės atėmimas, galima tik išsiaiškinus jos turinį ir apimtį. Kitas svarbus dalykas yra tas, kad asmeniui laisvė gali būti atimama tik laikantis įstatymo numatytos procedūros. Reikalavimas, kad laisvės atėmimas turėtų būti vykdomas *"pagal įstatymų numatytą tvarką"*, buvo taip aiškinamas 1979 m. *Winterwerp prieš Olandiją* byloje: "Teismo manymu, žodžiai „pagal įstatymų numatytą tvarką“ iš esmės yra nuoroda į šalies vidaus įstatymus; jie patvirtina būtinybę laikytis tų įstatymų numatytos tvarkos. Tačiau šalies vidaus įstatymai privalo atitikti Konvenciją, įskaitant joje nurodytus arba implikuojamus bendruosius principus. Pagrindinė šios sąvokos reikšmė yra sąžininga ir tinkama procedūra, t.y. kad priemonė, atimanti iš asmens laisvę, būtų taikoma ir vykdoma atitinkamos institucijos, ir kad ji nebūtų savavališka." (45 punktas)¹⁸

Tai galima analizuoti dviem aspektais:

- 1) kokią laisvės atėmimo procedūrą numato nacionalinis įstatymas;
- 2) ar laisvės atėmimo procedūra yra nešališka ir teisinga.

---

¹⁸ Winterwerp prieš Nyderlandus, 1979 m. spalio 24 d. Teismo sprendimas, Serija A. Nr.33.

Pirmuoju atveju, Teismas laikosi nuostatos, kad svarbu nustatyti sulaikymo teisėtumą, o ne tai, ar sulaikymas yra tikslingas. Anot Teismo, nors jam ir nepriklauso prižiūrėti, ar vietinė valdžia laikosi nacionalinių įstatymų, tačiau tokiais atvejais, kai nacionalinio įstatymo ignoravimas yra Konvencijos nesilaikymo priežastis, Teismas gali ir turi vykdyti tam tikrą priežiūrą. „Laikytis nacionalinės teisės nuostatų - sudedamoji valstybių įsipareigojimų dalis. Neįmanoma vadovaujantis Konvencijos 5 straipsniu taisyti procedūrinių klaidų atėmus laisvę „ex post facto“.

Antruoju atveju, Teismas pažymėjo, kad nacionalinė teisė turi atitikti Konvencijoje įtvirtintus principus, taip pat patenkinti objektyvius teisingumo ir nešališkumo kriterijus. Be to, nacionalinis įstatymas turi būti ne tik visiems asmenims prieinamas, bet ir pakankamai tiksliai suformuluotas, kad asmuo galėtų reguliuoti savo elgesį pagal įstatymo reikalavimus.¹⁹

Konvencijos 18 straipsnyje yra numatyta, kad „apribojimai, leidžiami pagal šią Konvenciją joje skelbiamoms teisėms ir laisvėms, negali būti taikomi jokiems kitiems tikslams negu tie, kuriems jie įvesti.“

Laisvės atėmimo pagrindai susiję su baudžiamuoju procesu yra numatyti Konvencijos 5 straipsnyje:

- kai asmuo teisėtai sulaikomas kompetentingo teismo sprendimu, taip pat, kai asmuo sulaikomas priėmus nuosprendį, bet jam dar neišsigaliojus arba neišspręstas apeliacijos klausimas.
- kai asmuo teisėtai sulaikomas ar areštuojamas nesant nuosprendžio už tai, kad neįvykdė teismo teisėto sprendimo, arba kai norima garantuoti kokio nors įstatymo numatyto įsipareigojimo vykdymą. Šiuo atveju sulaikymas yra galimas, kai yra trukdymų vykdant tam tikrus teismo sprendimus.
- kai asmuo teisėtai suimamas ar sulaikomas:
  - kad būtų pristatytas kompetentingam teismo pareigūnui, pagrįstai įtariant padarius nusikaltimą ;
  - ar kai pagrįstai manoma, jog būtina užkirsti kelią padaryti nusikaltimą;
  - arba manoma, kad jis gali pabėgti jį padaręs.

Paskutinis punktas reglamentuoja asmens sulaikymą dar nepradėjus teismo bylos nagrinėjimo proceso. Analizuojamas pagrindas susijęs su Konvencijos 5 straipsnio 3 dalimi, kuri garantuoja sulaikytajam ar areštuotajam teisę, kad jo byla būtų neatidėliotinai perduota teismui ar kitam įgaliotam pareigūnui, ir teisę, kad byla būtų išspręsta per priimtina laiką. Kiekvienu atveju, kai asmuo yra sulaikytas, jo sulaikymas turi būti patvirtintas teismo. Jei asmuo sulaikomas, kai nėra

---

¹⁹ Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 98 – 100.

teismo nuosprendžio ar jo byla dar nepradėta nagrinėti, tai dar nereiškia, kad nebuvo tinkamo pagrindo apriboti jo laisvę ir buvo pažeistas Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktas. Tačiau jeigu nebeliko pagrindo asmenį įtarti padarius nusikaltimą, jis nebegali būti sulaikytas remiantis įtarimais dėl nusikaltimo. Šis pagrindas suteikia teisę teisėsaugos organams sulaikyti asmenį, kuris, tikimasi, slapstysis ir bandys išvengti bausmės. Kiekvieną kartą nagrinėjant bylą turėtų būti numatomi tokie atvejai ir įvertinama galimybė, kad asmuo sieks išvengti bausmės. Pagrindiniai kriterijai nustatant, jog asmuo gali bandyti vengti teisėsaugos pareigūnų persekiojimo, - tai griežto nuosprendžio galimybė ir pan.²⁰

Kiti Konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje reglamentuojami laisvės atėmimo pagrindai, t.y. teisėtas asmens sulaikymas siekiant užkirsti kelią infekcinių ligų plitimui, taip pat silpnapročių, alkoholikų, narkomanų bei valkatų sulaikymas, ir asmens teisėtas sulaikymas dėl to, kad negalėtų be leidimo įvažiuoti į šalį, ar kai imamasi veiksmų, jį deportuoti ar išduoti kitai valstybei, labiau priskiriami administracinei teisei.

Teismas sprendimuose ne kartą yra pasakęs, kad pagrindų sulaikyti asmenį sąrašas išsamus ir turi būti aiškinamas nenukrypstamai.

2. 1. LAIKINAS SULAIKYMAS

Nors šiuo pagrindu ir nebuvo bylų prieš Lietuvą, tačiau tai susiję su nagrinėjama tema tuo, jog asmens sulaikymo reglamentavimas neužtikrino žmogaus teisių. 1961 m. BPK numatė asmens, įtariamo padarius nusikaltimą, sulaikymą. Šiame BPK, buvo nuostata, kuri nustatė, kad kai yra duomenų, duodančių pagrindą įtarti asmenį padarius nusikaltimą, šis asmuo gali būti sulaikomas tik tuo atveju:

- jei jis pasikėsino pabėgti,
- arba kai jis neturi nuolatinės gyvenamosios vietos,
- arba kai nenustatyta įtariamojo asmenybė.

1961 m. BPK 137 straipsnis leido sulaikyti asmenį, bedarantį ar besiruošiantį padaryti nusikaltimą, ar po jo padarymo. Pagal tokią reglamentaciją, laisvė asmeniui galėjo būti atimta nebūtinai iš karto po nusikaltimo padarymo. Šiame straipsnyje numatytas laisvės atėmimo pagrindas buvo siejamas su Konvencijos 5 straipsnio c punkte numatytu laisvės atėmimo atveju.

---

²⁰ Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 105 – 106.

Kvotėjas ar tardytojas (pagal 1961 m. BPK), remiantis BPK numatytu sulaikymo pagrindu, galėjo naudotis kaip spaudimo ar gąsdinimo priemone, nes, iškilus reikalui tokį asmenį izoliuoti, reikėtų jam taikyti kardomąją priemonę suėmimą. Asmenų, įtariamų padarius nusikaltimą, trumpalaikio sulaikymo tvarką nustatė „Asmenų, įtariamų padarius nusikaltimą, trumpalaikio sulaikymo nuostatai“. Pagal 1961 m. BPK buvo tokia situacija, kai kvotėjas ar tardytojas sprendimu galėjo apriboti asmens laisvę, o sulaikymo trukmę (72 val.) ir tvarką reguliavo poįstatyminis aktas.²¹ Tačiau pagal Konvenciją žmogaus laisvė gali būti apribojama tik įstatyme numatytais atvejais ir tvarka. Toks reglamentavimas aiškiai pažeidė žmogaus teises.

2003 m. BPK įtvirtintas *laikinas sulaikymas* (BPK 140 str.), t.y. asmens laisvę ribojanti prievartos priemonė, kuri taikoma baudžiamajame įstatyme numatyta tvarka. Minima prievartos priemonė gali būti taikoma dviem atvejais:

1) kai sulaikomas asmuo, užkluptas darant nusikalstamą veiką ar tuoj pat po to, kai jis nusikalstamą veiką padarė;

2) kitais atvejais, kai yra suėmimo skyrimo pagrindai ir sąlygos.

Pagal BPK, šią prievartos priemonę gali taikyti ikiteisminio tyrimo pareigūnas ir prokuroras. Tačiau nesant neišvengiamos būtinybės joks asmuo neturi būti laikinai sulaikomas, remiantis minėtu straipsniu. Tokia priemonė taikoma be teismo sprendimo, todėl šia teise neturi būti piktnaudžiaujama. Taip pat reikia pažymėti, kad yra nustatytas laikino sulaikymo terminas remiantis Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalimi, kuri numato, jog nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per keturiasdešimt aštuonias valandas turi būti pristatytas į teismą. Nuo sulaikymo momento asmuo įgyja įtariamojo statusą, tuo pačiu ir įtariamojo teises. Keturiasdešimt aštuonios valandos yra ilgiausias terminas. Pristatytas į teismą įtariamasis yra apklausiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo, o taip pat šios procedūros metu įtariamasis ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su prokuroro ikiteisminio tyrimo teisėjui pateikta medžiaga.

Taigi, derinant BPK normas su Konvencijoje įtvirtintomis nuostatomis, laikino sulaikymo pagrindai, tvarka ir trukmė buvo įtvirtinti baudžiamajame įstatyme. Galima teigti, jog minėtos prievartos priemonės reglamentavimas atitinka Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintas garantijas. Tačiau laikinas sulaikymas turėtų būti taikomas itin gerai įvertinus visas aplinkybes, kurioms esant galima taikyti šią priemonę. BPK 140 straipsnis nesuteikia ikiteisminio tyrimo pareigūnams teisės bet kurį asmenį bet kuriame ikiteisminio tyrimo etape patalpinti į areštinę. Netinkamai pritaikius įstatymo nuostatas, atliktas laikinas sulaikymas gali virsti žmogaus teisių pažeidimu.

---

²¹ Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 122-123.

2. 2. PREVENČINIS SULAIKYMAS

Didelių problemų Konvencijos 5 straipsnio požiūriu kėlė asmens prevencinio sulaikymo galimybė. 1993 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Seimas papildė Operatyvinės veiklos įstatymą 8¹ straipsniu „Asmens prevencinis sulaikymas“, kuriame buvo nustatyta, kad asmuo gali būti sulaikomas prevencine tvarka, jei yra įtarimas, kad jis ateityje gali padaryti nusikalstamą veiklą, tam turėjo reikšmės neigiama sulaikytojo charakteristika. Toks sulaikymas buvo reglamentuojamas ir BPK 50¹ straipsnyje (galiojusiam nuo 1993 m. gruodžio 15 dienos iki 1997 m. birželio 30 dienos), kuris numatė naują asmens laisvės apribojimą. Tačiau pasak Teismo, toks laisvės apribojimo atvejis nėra pateisinamas pagal Konvencijos 5 straipsnį. Prevencinį sulaikymą dažnai buvo bandoma pateisinti Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktu, tačiau šio straipsnio taikymo patirtis rodo, kad minėtas c punktas neapima bendrų prevencinių tikslų, o skirtas užkirsti kelią konkrečiam nusikaltimo padarymui.

„Prevencinis sulaikymas būtų teisėtas tik nagrinėjant jį ypač siaura šios sąvokos apimtimi, kaip sulaikymą siekiant užkirsti kelią padaryti konkretų ir specifinį nusikaltimą.“²²

Baudžiamąjį persekiojimą vykdančioms pareigūnoms buvo suteikta teisė remiantis operatyviniais duomenimis sulaikyti bet kurį asmenį, kuris, kaip manoma, gali padaryti pavojingą veiklą, numatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 75 straipsnyje „Banditizmas“, 227¹ straipsnyje „Nusikalstamo susivienijimas“ arba 227² straipsnyje „Asmens terorizavimas“. Iš įstatymo nuostatos seka, kad naudoti šią priemonę buvo galima net neiškėlus baudžiamosios bylos. Taip pat įstatymas nenumatė, kokie duomenys ir koks jų kiekis leidžia atsirasti „pagrindui manyti“, kad asmuo gali daryti pavojingas veiklas. Tokia įstatymo reglamentacija įteisino teisėsaugos pareigūnų savivaliavimą, nes pastarieji suimti asmenį galėjo savo nuožiūra. Tokia teisės norma yra visiškai nesuderinama su žmogaus teisių standartais.

Įtvirtinus asmens prevencinį sulaikymą BPK, kartu buvo nustatyta, kad laisvės atėmimo pagrįstumo klausimą sprendžia teisminė valdžia, taip pat numatyta galimybė - teisėjo sprendimą apskųsti aukštesniam teisėjui. Tačiau tokie pakeitimai nepašalina šios normos prieštaravimo Konvencijai. Europos žmogaus teisių teismas aiškiai pasisakė, kad remiantis Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktu negali būti asmeniui atimta laisvė prevenciniais tikslais, remiantis priekaištinga asmens charakteristika.²³

²² Frowein, Jochen Abr. / Peukert, Wolfgang: Europäische Menschenrechtskonvention. EMRK-Kommentar. 2. Aufl. – Kehl, Straßburg, Arlington 1996. P. 111.

²³ Guzzardi prieš Italiją, 1980 m. lapkričio 6 d. Teismo sprendimas, Serija A. Nr.39.

1997 m. pirmąją lietuvišką priimtina peticija buvo paskelbta peticija *Juozas Jėčius prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 34578/97)²⁴. Šioje peticijoje buvo skundžiami teisių pažeidimai, tokie kaip: prevencinio sulaikymo teisėtumas Konvencijos 5 straipsnio pagrindu, taip pat, kad peticijos pateikėjas Jėčius nebuvo pristatytas teisėjui ir jam nesuteikta teisė kreiptis į teismą dėl suėmimo teisėtumo patikrinimo. Prevencinio sulaikymo problema ne kartą buvo analizuota Europos žmogaus teisių teismo praktikoje. Teismas ne kartą yra nurodęs, kad bet kokie valstybių bandymai pateisinti prevencinį sulaikymą Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkto pagrindu yra nepagrįsti. Lietuvos Respublikos Vyriausybė šioje byloje taip pat teigė, kad prevencinis sulaikymas yra teisėtas pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktą, nes BPK 50¹ straipsnio nuostata leido sulaikymą siekiant užkirsti kelią banditizmui, nusikalstamos grupuotės organizavimui ir asmenų terorizavimui. Tačiau Komisija laikėsi nuomonės, jog pareiškėjo prevencinis sulaikymas nebuvo Konvencijos 5 straipsnyje numatyta išimtis, kuriai esant leidžiama apriboti asmens laisvę.

Sprendama byla Teismas pažymėjo, kad „laisvė asmeniui gali būti atimta tik siekiant 5 straipsnio 1 dalyje nurodytų tikslų. Pagal 5 straipsnio 1 dalies c punktą asmuo gali būti sulaikytas tik baudžiamosios bylos kontekste, siekiant pristatyti jį kompetentingai teismo institucijai įtariant jį padarius nusikaltimą.“ EŽTT pasirėmė savo praktikoje suformuluotais principais dėl prevencinio sulaikymo neteisėtumo. Teismas pabrėžė, jog byloje Jėčius prieš Lietuvą nagrinėjamas prevencinis sulaikymas negali rasti jokio pateisinimo pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalį.

Galima teigti, jog prevencinis sulaikymas neatitiko ir Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies nuostatų, kurios garantuoja kiekvienam kaltinamajam minimalias teises. Asmeniui sulaikytam prevencine tvarka, nebuvo garantuota teisė turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai, taip pat teisė gintis pačiam arba per pasirinktą gynėją. Be to, BPK 50¹ straipsnio 3 dalyje buvo numatyta, jog „sprendžiant sulaikymo pagrįstumo klausimą [...], teisėjas gali priimti sprendimą sulaikytajam nedalyvaujant“. Tai prieštaravo Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktui, kuris įpareigoja kiekvieną sulaikytąjį ar suimtąjį skubiai pristatyti teisėjui, kuris sprendžia ar kaltinamajam taikyti minėtą prievartos priemonę, ar jį paleisti.

Taigi, žmogaus teisių požiūriu prevencinis sulaikymas buvo vertinamas neigiamai. Europos Tarybos paraginta Lietuvos Respublika atsisakė taikyti prevencinį sulaikymą ir panaikino šią normą.

---

²⁴ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 161.

2. 3. SUĖMIMAS

Suėmimas yra pati griežčiausia kardomoji priemonė. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nutarime yra nurodęs, jog „teisėjai, skirdami suėmimą privalo tiksliai vykdyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnio 2 dalies ir Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio nuostatas, kurios nurodo, kad niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra numatęs įstatymas“.²⁵

Nei sulaikymas, nei suėmimas neturi pažeisti nekaltumo prezumpcijos. Prezumpcija tai nėra vien faktas, kad teisėjas asmenį laiko nekaltu, tai yra ir asmens teisė elgtis kaip nekaltam, kol bus paskelbtas teismo nuosprendis. Nacionalinės teismo institucijos visų pirma privalo užtikrinti, kad kiekvienu konkrečiu atveju kardomojo kalnimo trukmė neviršytų įmanomai trumpiausio laiko. Jos turi išnagrinėti visas bylos aplinkybes, kurios leistų teigti, kad egzistuoja visuomenės interesai, kurie, atsižvelgiant į nekaltumo prezumpciją, pateisina bendrojo pagarbos individo laisvei principo išimtį.²⁶

Sutinku su daugelio teisininkų nuomone, kad suėmimas negali būti taikomas kaip išankstinis nuteisimas; negali būti pagrįstas teisėjo nuojauta ar nuomone, kad įtariamasis yra kaltas.

2. 3. 1. SUĖMIMO PAGRINDAI

Suėmimas gali būti skiriamas tik tuo atveju, kai yra duomenų, leidžiančių manyti, kad įtariamasis ar kaltinamasis, kuriam norima skirti suėmimą, galėjo padaryti nusikalstamą veiką. Pagal BPK 121 straipsnio 2 dalį, teisėjas, prieš paskirdamas kardomąją priemonę, privalo patikrinti, ar pateiktoje medžiagoje yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad būtent įtariamasis padarė nusikalstamą veiką.

---

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 50. “Pakeisti ir papildyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimą Nr. 36. “Dėl teismų praktikos skiriant arba pratęsiant kardomąjį kalnimą (suėmimą)” ir jį išdėstyti nauja redakcija: “dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą”. 2004 m. gruodžio 30 d.

²⁶ Tomasi prieš Prancūziją. 1992 m. serija A, Nr. 241-A.

1961 m. BPK numatė, kad „kardomosios priemonės skirti pakankamas pagrindas yra tai, jei kvotėjas, tardytojas, prokuroras ar teismas, remdamiesi objektyviais bylos duomenimis, yra įsitikinę, kad tokias priemones konkrečiam asmeniui paskirti būtina“.²⁷

BPK 95 straipsnyje buvo nustatyta, jog kardomosios priemonės gali būti taikomos, kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad kaltinamasis būdamas laisvėje:

- 1) pasislėps nuo tardymo ar teismo;
- 2) kliudys nustatyti tiesą baudžiamojoje byloje;
- 3) toliau darys nusikaltimus.

Taip pat minėtame straipsnyje buvo pasakyta, kad kardomosios priemonės gali būti skiriamos siekiant užtikrinti nuosprendžio įvykdymą. Tos pačios redakcijos baudžiamojo įstatymo 104 straipsnyje buvo numatyta, kad kardomasis kalinimas (suėmimas) gali būti skiriamas, jei kaltinamasis yra kaltinamas vienu iš šiame straipsnyje numatytų nusikaltimų padarymu. Pagal tokį reglamentavimą suėmimas galėjo būti skiriamas ir dėl nusikaltimo sunkumo.

Kardomosios priemonės paskyrimas siekiant užkirsti kelią tolesnei nusikalstamai veikai galėjo būti skiriamas, kai buvo realus pavojus, kad asmuo gali dar kartą įvykdyti tokį patį nusikaltimą, dėl kurio padarymo jis jau yra kaltinamas. Galima manyti, kad buvo siekiama prevencinių tikslų. Tačiau tokia nuostata aiškiai prieštaravo Konvencijos 5 straipsniui ir Europos žmogaus teisių teismo praktikai, nes šio Teismo sprendimuose ne kartą buvo pasakyta, jog suėmimas negali būti taikomas prevenciniais tikslais.

Teismas byloje Jėčius prieš Lietuvą pasisakė, kad 5 straipsnio 1 dalis reikalauja, kad vidaus teisė aiškiai apibrėžtų laisvės atėmimo sąlygas ir kad pačios teisės taikymo pasekmės būtų įmanoma numatyti tam, kad ji atitiktų Konvencijos nustatytą „teisėtumo“ standartą, kuris reikalauja, kad visa teisė būtų pakankamai tiksli ir leistų asmeniui – numatyti, kiek tai įmanoma tomis aplinkybėmis, pasekmės, kurias gali sukelti konkretus veiksmas. Taigi dabar BPK 122 straipsnyje yra numatyti 3 suėmimo skyrimo pagrindai, kai bylos tyrimas vyksta Lietuvoje, ir 2 sąlygos. Suėmimas gali būti skiriamas, kai yra bent vienas iš pagrindų ir abi sąlygos.

- Pirmas iš suėmimo pagrindų yra pagrįstas manymas, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo. Šiuo atveju Teismas nurodė, jog pavojus, kad kaltinamasis slapstysis nuo teisingumo, negali būti įvertintas remiantis tik gresiančios bausmės griežtumu, - reikia atsižvelgti ir į kitus veiksnius, kurie gali patvirtinti tokio pavojaus egzistavimą arba parodyti, kad pavojus yra toks nedidelis, kad juo negalima pagrįsti kardomojo sulaikymo. Šioje

---

²⁷ Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989. P. 96.

situacijoje reikėtų atkreipti ypatingą dėmesį į kaltinamojo būdo bruožus, jo nuosavybę, santykius su valstybe, kurioje jam buvo pareikštas kaltinimas, bei jo tarptautinius ryšius²⁸.

- Antras suėmimo pagrindas yra pagrįstas manymas, kad įtariamasis trukdys procesui. Anot Teismo, jis supranta, kad kompetentingos institucijos gali manyti, jog būtina įtariamąjį laikyti kalėjime, bent jau tyrimo pradžioje, kad jis negalėtų apsunkinti bylos tyrimo, kai būtina byla iširti įvairiapusiškai. Tačiau laikui bėgant, po įprastų tyrimo procedūrų (atlikus apklausas, patikrinimus, apklausus liudininkus) padėtis keičiasi nagrinėjant bylą, nes mažėja numanomas pavojus²⁹.

Kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu, turi teisę gintis. Tačiau gintis galima tik teisėtomis gynybos priemonėmis, o tos priemonės, kurios trukdo procesui, yra laikomos neteisėtomis. Įstatymas turi nurodyti, kokio priemonės yra draudžiamos. BPK nurodo, kad suėmimas nagrinėjamu pagrindu gali būti skiriamas tada, kai yra duomenų, jog įtariamasis gali bandyti paveikti nukentėjusiuosius, liudytojus, ekspertus, kitus su bylos nagrinėjimu susijusius asmenis, taip pat sunaikinti, paslėpti ar suklastoti daiktus bei dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti teisme. Tokiu pagrindu suėmimas turėtų būti skiriamas, kai įtariamasis jau ėmėsi neleistinų veiksmų. Europos žmogaus teisių teismas praktikoje laikosi nuomonės, kad nagrinėjant bylą, pavojus jog įtariamasis gali trukdyti procesui mažėja. Todėl ilgainiui gali išnykti aplinkybės, kuriomis remiantis buvo paskirtas suėmimas.

- Trečias suėmimo pagrindas yra pagrįstas manymas, kad įtariamasis darys naujus nusikaltimus, nurodytus BPK 122 straipsnio 4 dalyje. Šiuo pagrindu skirti suėmimą galima tik tada, kai :

- a) jau yra įtiriamas vieno ar kelių nusikaltimų padarymu (išvardinti BPK 122 str. 4 d.);

- b) surinkti duomenys leidžia prognozuoti, kad asmuo būdamas laisvėje, įtiriamas grasinimu ar pasikėsiniu padaryti nusikaltimą, gali daryti išvardintus nusikaltimus.

Suėmimo skyrimo sąlygos yra:

- 1) BPK 122 straipsnio 7 dalyje nustatyta, jog suėmimas gali būti skiriamas tik tada, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti numatytų tikslų:

- užtikrinti įtiamąjo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimo procese,
- užtikrinti netrukdomą ikiteisminį tyrimą,
- užtikrinti bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą,
- užkirsti kelią naujoms nusikalstamosioms veikoms.

---

²⁸ 1968 m. birželio 27 d. *Neumeister prieš Austriją* bylos sprendimas, serija A, Nr. 8.

²⁹ 1991 m. gruodžio 12 d. *Clooth prieš Belgiją* bylos sprendimas, serija A, Nr. 225.

- 2) BPK 122 straipsnio 8 dalyje nustatyta, kad suėmimas gali būti skiriamas tik tiriant ir nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmę.

Teigtina, jog suėmimo skyrimo ir taikymo tvarkos pakeitimai buvo padaryti dėl Europos žmogaus teisių konvencijos ratifikavimo. Dabar Lietuvos BPK įtvirtinti asmens laisvės apribojimo pagrindai atitinka Konvencijos nuostatas, o tai nesudaro prielaidų atsirasti asmens teisių pažeidimams. BPK aiškiai pasako, kad suėmimas gali būti skiriamas tik ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi (BPK 121 straipsnio 1 dalis) ir tik tada, kai yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad įtariamasis padarė nusikalstamą veiką (BPK 121 straipsnio 2 dalis). Tačiau suėmimas, gali būti paskirtas tik neišvengiamais atvejais, kai pritaikius vieną ar kelias kitas kardomasias priemones, negalima užtikrinti, jog įtariamasis (kaltinamasis) nebandytų bėgti ar slėptis, netrukdytų procesui ar nedarytų naujų nusikalstamų veikų. Nepagrįstai suvaržoma asmens laisvė gali būti tuomet, kai paskiriamas suėmimas, tačiau tų pačių tikslų buvo galima pasiekti ir pritaikant švelnesnes kardomasias priemones.

2. 3. 2. SUĖMIMO TERMINAI

Suėmimo trukmės problema yra viena sudėtingiausių baudžiamojo proceso problemų. Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje numatyta teisė, kad kiekvienas sulaikytasis ar suimtasis pagal Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktą turi būti skubiai pristatomas teisėjui bei turi teisę per priimtina laiką į teisminį nagrinėjimą arba teisę būti paleistas iki teismo. Tai reiškia, kad teisėsaugos institucijos baudžiamosios bylos tyrimą turi vykdyti taip, kad laisvė suimtajam ar sulaikytajam nebūtų atimta nepagrįstai ilgą laiką, kol dar nėra priimto ar įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio.

1961 m. BPK 106 straipsnyje buvo numatyti kardomojo kalnimo trukmės terminai. Buvo įtvirtinta nuostata, kad kardomasis kalnimas negali trukti ilgiau kaip du mėnesius. Tačiau teisininkų požiūriu, šis terminas kartu buvo ir parengtinio tardymo terminas, todėl jis buvo svarbesnis prevenciniams tikslams, o ne asmens teisių užtikrinimui. Taip pat BPK buvo nustatytas maksimalus aštuoniolikos mėnesių kardomojo kalnimo terminas. Prokuroro paskirtą kardomąjį kalnimą dviem mėnesiams, galėjo prailginti apylinkės vyriausiasis prokuroras ar jo pavaduotojai vienu mėnesiu, po to dar trimis mėnesiais - apygardos vyriausiasis prokuroras ar jo pavaduotojai, dar po to trimis mėnesiais Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ar jo pavaduotojai ir galiausiai dar

devyniems mėnesiams vien tik generalinis prokuroras. Šios nuostatos prieštaravo Konvencijoje įtvirtintiems žmogaus teisių apsaugos reikalavimams. Nes kaip jau buvo minėta, kardomąjį kalinimą gali paskirti tik teisėjas, todėl ir šios prievartos priemonės taikymo terminą pratęsti gali irgi tik teisėjas.

Vėliau BPK vietoj dviejų mėnesių termino buvo nustatytas šešių mėnesių terminas, o dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties kardomojo kalinimo (suėmimo) maksimalų terminą pratęsti galėjo apygardos teismo teisėjas.

Šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos BPK 127 straipsnio 1 ir 2 dalyse yra įtvirtinta, kad suėmimas negali trukti ilgiau kaip šešis mėnesius ir terminą nustato ikiteisminio tyrimo teisėjas, tačiau iš karto suėmimas negali būti paskirtas ilgesnis kaip trys mėnesiai.

Dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties, apygardos teismo teisėjas terminą gali pratęsti dar trimis mėnesiais, tačiau suėmimo terminas negali tęstis ilgiau kaip aštuoniolika mėnesių.

Pagal BPK, inicijuoti suėmimo termino pratęsimą ikiteisminio tyrimo metu turi prokuroras. Prokuroras pareiškime dėl suėmimo termino pratęsimo privalo nurodyti motyvus, dėl kurių suėmimo terminas turi būtų tęsiamas ir pagrįsti, jog suėmimo taikymo aplinkybės nėra išnykusios. Kai pratęsus suėmimo terminą bendra suėmimo trukmė viršija šešis mėnesius, pareiškime turi būti nurodyti motyvai, dėl kokių priežasčių byla laikytina ypač sudėtinga ar (ir) didelės apimties. Taip pat įstatymas reikalauja, kad pareiškime būtų nurodyti pagrindiniai ikiteisminio tyrimo veiksmai, kurie buvo atlikti po suėmimo paskyrimo ar suėmimo termino pratęsimo. Tai yra svarbu sprendžiant suėmimo termino pratęsimo klausimą. BPK yra numatyta taisyklė, kad „suėmimo terminas negali būti pratęsiamas, jeigu ikiteisminis tyrimas dėl pareigūnų kaltės nevyksta pakankamai intensyviai“.³⁰ Pagal BPK 127 straipsnio 7 dalį draudžiama pratęsti suėmimą ikiteisminio tyrimo metu, jei:

- 1) paaiškėja, kad per paskutinius du suėmimo mėnesius jokie tyrimo veiksmai nebuvo atliekami;
- 2) prokuroras negali nurodyti objektyvių priežasčių, kodėl veiksmai nebuvo atliekami.

Tokiu būdu yra numatytas mechanizmas, kuris periodiškai tikrina, ar ir toliau egzistuoja aplinkybės ir prielaidos, kuriomis grindžiamas suėmimo paskyrimas. Ir nekaltumo prezumpcijos, ir proporcingumo principai reikalauja, kad suimtam ar sulaikytam asmeniui būtų padaromas kiek įmanoma mažesnis poveikis.

---

³⁰ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005. P. 241.

Galima teigti, kad dabartinė suėmimo termino pratęsimo tvarka kontroliuoja ikiteisminį tyrimą atliekančius pareigūnus ir skatina juos kuo greičiau užbaigti ikiteisminį tyrimą. Tokiu atveju, suėmimas turėtų trukti aštuoniolika mėnesių tik tada, kai tai yra neišvengiama.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas konstatavo, kad teismai suėmimo skyrimą arba suėmimo terminų pratęsimą reglamentuojančias normas taiko tinkamai, tačiau daro ir klaidų.³¹

1996 m. galiojusiame BPK buvo įtvirtinta taisyklė, kad suėmimas negali tęstis ilgiau kaip du trečdalius gresiančios laisvės atėmimo bausmės. Šios taisyklės paskirtis buvo užtikrinti, kad asmens suėmimas netruktų ilgiau už laisvės atėmimo bausmę, kuri galėtų jam būti paskirta pasibaigus procesui. Tačiau minima taisyklė nebuvo įtvirtinta dabar galiojančiame BPK.

Anot teisės mokslininkų, tokios ar panašios taisyklės nebuvimas sudaro sąlygas susidaryti žmogaus teisių požiūriu itin neigiamai vertintinai situacijai, kai teismas, apkaltinamuoju nuosprendžiu skirdamas bausmę, svarsto ne kokia bausmė būtų teisinga, o bando parinkti tokią bausmę, į kurią „sutilptų“ jau suėmimo atbūtas laikas. Teismui paskyrus bausmę trumpesnę už suėmimą, būtų visiškai neaišku, kodėl nuteistasis buvo taip ilgai suimtas. Šiuo atveju nuosprendis būtų labiau suėmimo taikymo pateisinimas, o ne teisingumo aktas, nes bausmės tikslai vargu ar būtų pasiekti.³²

Byloje Stašaitis prieš Lietuvą, peticijos pateikėjas skundėsi Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimu. Teismas, dėl suėmimo trukmės pagrįstumo, atkartoją Jėčiaus byloje išreikštą nuomonę, jog „suėmimo trukmės pagrįstumas turi būti įvertinamas kiekvienoje byloje atsižvelgiant į konkrečias jos savybes“. Besitęsiantis suėmimas konkrečioje byloje gali būti pateisinamas tik esant aiškioms tikro viešojo intereso apraiškomis įvertinus nekaltumo prezumpciją, kai tas interesas nusveria teisę į laisvę. Teismas pabrėžė, kad pareiga išnagrinėti aplinkybes, įrodančias ar paneigiančias imperatyvaus viešo intereso buvimą, ir išdėstyti jas sprendimuose dėl prašymų paleisti iš suėmimo pirmiausia tenka nacionalinėms teisminėms institucijoms. Teismas pasirėmė savo praktikoje suformuluotu principu, nurodydamas *Punzelt v. the Czech Republic* bylos sprendimą (Nr. 31315/96, 2000 04 25), kuriame yra pasakyta, kad „egzistuojantys viešieji interesai turi aiškiai rodyti tokio suėmimo tęsimo būtinumą, kai teisminių institucijų argumentai yra „pakankami“ ir „svarbūs“ asmens laisvės suvaržymo pratęsimui“.³³

Taip pat byloje Teismas nustatė, kad tokios aplinkybės, kaip pareiškėjui inkriminuojami finansiniai nusikaltimai ir kiti kaltinimai, negalėjo pateisinti ilgo asmens kaltinimo fakto, taip pat

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr.50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“ 2004m. gruodžio 30 d., Vilnius.

³² Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005. P. 239.

³³ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P.182.

nebuvo ir „realaus bei pakankamo“ pagrindo, įrodančio asmens suėmimo teisėtumą. Taigi Teismas konstatavo, kad pareiškėjo kalinimo trukmė buvo per ilga, todėl buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis.³⁴

Nagrinėdamas bylas dėl suėmimo trukmės, Teismas nė viename iš savo sprendimų nėra nurodęs, koks suėmimo terminas turėtų būti maksimalus ir jokias atvejais negalėtų būti viršijamas. Taip pat pačiame Konvencijos tekste nėra nurodyti konkretūs terminai, nes 5 straipsnio 3 dalyje pasakyta „per priimtina laiką“, o 6 straipsnio 1 dalyje – „per įmanomai trumpiausią laiką“. Tokio termino nenustato ir BPK.³⁵ Pagal Europos žmogaus teisių teismo praktiką, sprendžiant suėmimo teisėtumo ir teisės į teisminį nagrinėjimą per priimtina laiką pagal Konvencijos 5 straipsnio 3 dalį, reikia atsižvelgti į tokias aplinkybes:

- 1) padaryto nusikaltimo sudėtingumą ir apimtį, bylos tyrimo eigą atitinkamose institucijose;
- 2) pačio suimtojo asmens elgesį procese, įvertinant jo pabėgimo aplinkybes, taip pat aplinkybes, kiek tas asmuo gali įtakoti procesą ir kitus asmenis, kiek šio asmens paleidimas kelia grėsmę viešajai tvarkai ir t.t.³⁶

Nuostatos, kad asmens suėmimas pratęsiamas tik įstatymo numatytais pagrindais ir jei tai būtina pagal bylos aplinkybes, turi atsispindėti įstatyme.

Kaip jau minėjau, įstatymas nenustato maksimalaus termino, kiek suėmimas gali būti taikomas viso baudžiamojo proceso metu, taip pat įskaitant ir teismines stadijas. Tačiau teismas, turintis bylą savo žinioje, turi nuolatos tikrinti, ar vis dar egzistuoja būtinybė ir reikalingos prielaidos taikyti kardomąją priemonę. Suėmimo trukmė priklauso nuo suėmimą skiriančio teisėjo diskrecijos. BPK 130 straipsnis numato teisę, suimtajam arba jo gynėjui apskūsti nutartį paskirti suėmimą ar nutartį pratęsti suėmimo terminą, bet tai galima padaryti tik per 20 dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo. Manytina, kad ne visiškai užtikrinama proceso dalyvių teisė į kuo trumpiausią procesą, nes nėra sudarytos sąlygos suimtajam arba jo atstovui apskūsti pernelyg ilgai trunkantį ar nepagrįstą suėmimo terminą, kai suimtasis jau kuris laikas yra kardomojo kalnimo vietoje.

Teismas byloje Starace prieš Italiją nustatė, jog atlikdamas minėtą tikrinimą, teismas turi atsižvelgti:

- 1) į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir labiausiai realiai gresiančią sankciją;

³⁴ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 2001 01 01 – 2002 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P.133.

³⁵ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005. P.237.

³⁶ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 217.

2) į tai, kokį neigiamą poveikį daro įtariamojo asmenybei šios kardomosios priemonės taikymas;

3) į įtariamojo elgesį ir gyvenimo būdą laisvėje; į įtariamojo elgesį santykių su teisėsaugos institucijomis atžvilgiu;

4) į atliktų tyrimo veiksmų sudėtingumą, kiekį ir rūšį;

5) į sunkumus, su kuriais susiduriama tiriant ir nagrinėjant bylą.³⁷

Europos žmogaus teisių teismo praktika rodo, kad kartais net ir labai ilgas suėmimo terminas nelaikomas pažeidžiančiu Konvencijos nuostatas. Byloje W. prieš Šveicariją (1993) Teismas nenustatė Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimo, nors kardomasis kalinimas truko 4 metus.

Teismas byloje Tomasi prieš Prancūziją (1992 m.) pažymėjo, kad iki teismo sulaikyto asmens teisė, kad jo byla būtų išnagrinėta labai operatyviai, neturi trukdyti nacionaliniams teismams tinkamai atlikti savo darbą. Tačiau byloje W. prieš Šveicariją (1993m.) Teismas konstatavo, kad nebuvo laikotarpio, kurio metu bylą tiriantys tardytojai apklausas būtų atlikę nepakankamai operatyviai, be to, tyrimas nebuvo uždelstas dėl personalo kaltės ar reikiamos įrangos trūkumo. Taigi sulaikymas užtruko ne dėl išskirtinio bylos sudėtingumo, bet dėl ieškovo elgesio. Šioje byloje teismas taip pat akcentavo, kad „pareiškėjas neprivalo bendradarbiauti su valdžios institucijomis, tačiau jis yra atsakingas už savo elgesį, nes nuo jo priklauso spartesnis bylos tyrimas“.

Galima teigti, jog ilgai taikomas suėmimas nepateisinamas tais atvejais, kai bylos tyrimas ar nagrinėjimas dėl teisėsaugos pareigūnų ar teismo kaltės vyksta neintensyviai – tarp atskirų su įtariamuoju atliekamų veiksmų ar teismo posėdžių daromos nepateisinamai didelės pertraukos. Kai pareigūnai nesistengia, kad procesas būtų užbaigtas kuo greičiau, ilgas suėmimo terminas Konvencijos požiūriu negali būti laikomas protingu.

Manytina, kad Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvą pasitarnavo teisinės sistemos tobulinimui ar naujų įstatymų priėmimui, taip pat teismų bei kitų valstybės institucijų darbo organizavimui pagal Konvencijos reikalavimus. BPK 127 straipsnis nustato sulaikymo trukmę ir sulaikymo pratęsimo terminus, kurie atitinka Teismo suformuotą praktiką, sprendžiant bylas ir aiškinant Konvencijos nuostatas.

---

³⁷ 2000 04 27 byla Starace prieš Italiją. Serija A, Nr. 34081/96.

2. 3. 4. SUĖMIMO SKYRIMO IR PRATĖSIMO TEISĖTUMAS

Konvencijos 5 straipsnis nustato, kad bet koks laisvės apribojimas galimas tik teisėjo sprendimu, o jei asmens laisvė apribojama, kai nėra tokio sprendimo, tada galima manyti, kad apribojimas yra savavališkas.

Pagal 1961 m. BPK, sulaikymą ar suėmimą turėjo teisę sankcionuoti prokuroras: „... siekdamas užkardyti tokio nusikaltimo padarymą, ... policijos komisariato vadovas ... motyvuotu nutarimu, sankcionuotu [prokuroro], turi teisę tokį asmenį sulaikyti...“. Tačiau Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkte yra kalbama apie „teisėtą suėmimą“, o tai reiškia, kad turi būti teisėjo sprendimas skirti suėmimą, o be teisėjo sprendimas gali būti teisėtas tik tada, kai asmuo užklumpamas nusikaltimo vietoje ar sulaikant jį iš karto po nusikaltimo padarymo. Pagal Teismo praktiką, prokuroras negalėjo būti laikomas „teisminės funkcijas vykdančiu pareigūnu“.³⁸

Pagal 1961 m. BPK prokuroras taip pat galėjo prailginti suėmimo terminą. BPK 104 straipsnio 4 dalyje buvo įtvirtinta, kad „spręsdamas suėmimo sankcionavimo klausimą, prokuroras privalo kruopščiai susipažinti su visa medžiaga, duodančia pagrindą suimti, ir reikiamais atvejais pats apklausti įtariamąjį ar kaltinamąjį“. Manytina, kad prokurorui susipažįstant su visa medžiaga ir atliekant apklausą praeina nemažai laiko, dėl to minėta norma neatitiko Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies, kuri reikalavo suimtąjį skubiai pristatyti teisėjui.

Konvencijos 5 straipsnyje nustatytas reikalavimas suimtąjį skubiai pristatyti teisėjui, reikšmingas tiek suėmimo teisėtumui, tiek suėmimo trukmei. Skubus suimtojo pristatymas teisėjui užtikrina, kad teisminės institucijos pareigūnas, apklausęs suimtąjį ir patikrinęs surinktus duomenis dėl suėmimo, priims sprendimą arba pratęsti suėmimą, arba suimtąjį paleisti. BPK 123 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta nuostata, atitinkanti Konvencijos „skubumo“ reikalavimą, t.y. suimtąjį pristatyti teisėjui ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas. Ši nuostata užtikrina, kad suėmimas ar sulaikymas netruks nepagrįstai ilgai. Europos žmogaus teisių teismas išnagrinėjo keletą skundų dėl skubaus nepristatymo teisėjui, šiuo požiūriu nebuvo nustatyti Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimai dėl Lietuvai taikytos išlygos.

Europos žmogaus teisių komisija, nagrinėdama Jėčiaus skundą dėl jo nepristatymo teisėjui pagal Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje numatytą reikalavimą, sutiko su Lietuvos Respublikos Vyriausybės teiginiais, kad Lietuvai nebuvo pareigos pristatyti pareiškėją teisėjui, kadangi Lietuva

---

³⁸ Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 118.

Konvencijos ratifikavimo metu padarė išlygą ir pabrėžė, kad vienerius metus po Konvencijos įsigaliojimo Lietuvoje sulaikymą galės sankcionuoti ir prokuroras.

Taip pat Teismas pažymėjo, kad nuo pareiškėjo sulaikymo momento 1996 m. vasario 8 d. iki 1996 m. kovo 14 d., jis buvo kalinamas prevencinio sulaikymo, kuriam netaikomas Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punktas, tvarka. Todėl prevenciniam sulaikymui taikoma garantija numatyta Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje, kuri nustatė, jog pareiškėjas turi būti skubiai pristatomas tinkamam pareigūnui. Taigi, kol galiojo išlyga, nepristatymas tinkamam pareigūnui negalėjo sudaryti Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimo.

Teisė būti pristatytam teismui yra susijusi su laiku, kai asmeniui yra pirmą kartą atimama laisvė pagal 5 straipsnio 1 dalies c punktą. Dėl to buvo padaryta išvada, jog nustojus galioti išlygai Lietuva nebeturėjo pareigos skubiai pristatyti pareiškėją tinkamam pareigūnui, nes Jėčiui suėmimas jau buvo taikomas daugiau kaip tris mėnesius. Todėl Teismas šiuo požiūriu nenustatė Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimo.³⁹

Grauslys taip pat savo peticiją grindė Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimais. Pareiškėjas skundėsi, kad per visą jo suėmimo laikotarpį, jis nebuvo pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui. Tačiau ir šiuo atveju, Teismas konstatavo, kad nebuvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis, dėl Lietuvai taikomos išlygos.

BPK 104 straipsnis (galiojęs iki 1996 m. birželio 21 dienos) numatęs, kad „Suėmimas kaip kardomoji priemonė taikomas tik teismo nutartimi, teisėjo nutarimu arba prokuroro sankcija bylose dėl nusikaltimų, [...]“, aiškiai neatitiko Konvencijos reikalavimų. Tai galima spręsti iš šio tarptautinio akto 5 straipsnio 1 dalies c punkto, kuriame nustatyta, kad kiekvienas suimtas ar sulaikytasis asmuo turi būti pristatytas „kompetetingam teismo pareigūnui“, kuris sprendžia, ar sulaikytajam paskirti kardomąjį kalinimą ar tokį asmenį paleisti. Nuostata, pagal kurią suėmimą gali paskirti tik teismas ar teisėjas, įsigaliojo nuo 1996 m. birželio 21 dienos. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublika buvo padariusi Konvencijos 5 straipsnio išlygą, pagal kurią vienerius metus po Konvencijos įsigaliojimo sulaikymą ar suėmimą galėjo sankcionuoti ir prokuroras.⁴⁰ Pakeitus 1961 m. BPK ir įsigaliojus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnio 3 daliai, ši problema išnyko ir dabar asmens sulaikymą ar suėmimą kiekvienu atveju sankcionuoja ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nutartimi (BPK 121 straipsnio 1 dalis).

1961 m. BPK 244 straipsnyje buvo nuostata, kad skundai dėl prokuroro veiksmų ir sprendimų paduodami aukštesniajam prokurorui, todėl visa tai neatitiko Konvencijos 5 straipsnio 4

³⁹ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 180.

⁴⁰ Valstybės žinios. 1995 m. Nr. 37-913.

dalies, kurioje numatyta teisė teismui apskūsti sprendimą suimti ar sulaikyti. Negarantuojant asmeniui Konvencijos 5 straipsnio 4 dalyje numatytos teisės kreiptis į teismą, kuris privalėtų patikrinti suėmimo teisėtumą ir pagrįstumą, kartu negarantuojama ir Konvencijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teisė į teisminį nagrinėjimą per priimtina laiką arba paleidimą iki teismo.⁴¹

Dabartiniu laikotarpiu situacija pasikeitė ir remiantis aktualios redakcijos BPK (130 straipsnis), suimtasis arba jo gynėjas turi teisę aukštesniajam teismui paduoti skundą dėl suėmimo paskyrimo bei dėl šios kardomosios priemonės termino pratęsimo. Skundą dėl suėmimo paskyrimo ar šios kardomosios priemonės termino pratęsimo galima paduoti per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo.

Įtariamasis ar kaltinamasis turi teisę domėtis ikiteisminio tyrimo terminų pratęsimu. Gindami savo teises ir užkirsdami kelią piktnaudžiavimui, kai nepagrįstai ar dėl tų pačių motyvų pratęsimi ikiteisminio tyrimo terminai, gali kontroliuoti jų pratęsimą, apskūsdami ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį teismui.

Europos žmogaus teisių teismas savo praktikoje išvystė tokią nuostatą, kad nors suėmimo laikotarpis iš principo yra teisėtas, jeigu jis grindžiamas galiojančia teismo nutartimi, tačiau jokių pagrindų nepateikimas ilgą laiką teisminių institucijų sprendimuose, sankcionuojančiuose suėmimą, gali būti nesuderinamas su apsaugos nuo savavališkumo principu, įtvirtintu Konvencijos 5 straipsnio 1 dalyje.

Žmogaus teisių teismo praktika rodo, kad paskiriant kardomąją priemonę (suėmimą) reikia nurodyti konkretų pagrindą.⁴²

Teisėjai būtinai turi motyvuoti suėmimo skyrimo pagrindus, taip pat pratęsdami suėmimo terminą ilgiau kaip šešis mėnesius, turi nurodyti, kad jis pratęsimas dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties, ir šias aplinkybes motyvuoti. Tik teisingai taikant baudžiamojo proceso normas, nebus pagrindo kreiptis į Europos žmogaus teisių teismą su peticija dėl pažeistų teisių. Šioje vietoje didelį vaidmenį atlieka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas, vienodindamas teismų praktiką, aiškindamas normų, kurias teismai supranta įvairiai, taip pat ir tas, kurios dažniausiai pažeidžiamos, turinį ir prasmę.

Teismas byloje Jėčius prieš Lietuvą pasisakė, kad 1961 m. BPK 226 straipsnio 6 dalis (galiojusi iki 1998 m. birželio 24 dienos), kuri nustatė, kad nereikėjo jokio sprendimo pagal vidaus teisę, kad būtų pateisintas tas suėmimo laikotarpis, per kurį pareiškėjas ir kiti kaltinamieji susipažino su byla, yra nesuderinama su „teisėtumo“ reikalavimais pagal Konvencijos 5 straipsnio 1

---

⁴¹ Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 125.

⁴² Tomasi prieš Prancūziją. 1992 m. serija A, Nr. 241-A.

dalį. Byloje Teismas pakartojo, kad „pasakymai „teisėtai“ ir „įstatymo numatyta tvarka“ 5 straipsnio 1 dalyje iš esmės nukreipia į nacionalinę teisę ir įtvirtina pareigą laikytis jos materialinių ir procesinių normų“. Tačiau Teismo manymu suėmimo „teisėtumas“ pagal vidaus teisę ne visada yra lemiamas elementas. Nagrinėdamas tokį klausimą, Teismas turi papildomai įsitikinti, kad nagrinėjamu laikotarpiu suėmimas buvo suderinamas su Konvencijos 1 dalies tikslu, t.y. užkirsti kelią savavališkam asmenų laisvės atėmimui.

Teismas pareiškė, kad minėta BPK nuostata leido suėmimą remiantis dalykais, visiškai svetimais 5 straipsnio 1 daliai. Taigi derinant BPK su Europos žmogaus teisių teismo praktika, 2003 m. BPK minėtos nuostatos nebeliko.

Butkevičius savo peticiją grindė neteisėtu suėmimu bei neturėjimu galimybės skųstis teismui dėl suėmimo teisėtumo patikrinimo. Vyriausybė nurodė, kad pareiškėjas buvo įtariamas padaręs nusikaltimą, taip pat tuo metu galiojo BPK 226 straipsnio 6 dalis, pagal ją, susipažinimo su bylos medžiaga laikas neįėjo į parengtinio tardymo ir suėmimo trukmės terminus, be to byla buvo perduota teismui. Vyriausybė teigė, kad šiomis aplinkybėmis buvo pateisintas kardomasis kalinimas (suėmimas). Tačiau Teismas pareiškė, kad šios aplinkybės nesudaro „teisėto“ pagrindo kardomajam kalinimui (suėmimui) pateisinti Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies prasme.

Jėčiaus byloje Teismas, inter alia, nustatė, kad bylos perdavimo teismui faktas negali būti teisėto kardomojo kalinimo pagrindu Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies požiūriu ir negali pratęsti ar pakeisti teisėtos teismo nutarties, kurios yra reikalaujama pagal vidaus teisę.

Teismas aiškindamas Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies prasmę, nurodė Wilde, Oomsas ir Versypas prieš Belgiją bylą (1971 m. liepos 18 d., Serija A, Nr. 12), kurioje teigė jog Konvencijos 5 straipsnio 4 dalis neužtikrina teisės skųsti sprendimus, kuriais skiriamas ar pratęsimas suėmimas, nes nuostatoje yra numatyta teisė „kreiptis į teismą“, o ne skųsti. Teismas pasakė, kad „Iš principo vieno organo įsikišimas atitinka Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies reikalavimus su sąlyga, kad taikoma procedūra yra teismo pobūdžio ir suteikia individui garantijas, atitinkančias laisvės atėmimo rūšį“.⁴³

Jėčius peticijoje skundėsi, kad jis negalėjo ginčyti savo kardomojo kalinimo (suėmimo) teisėtumo dėl įstatyminio draudimo skųsti teismo sprendimus, sankcionuojančius jo kardomąjį kalinimą (suėmimą). Teismas pažymėjo, kad nacionaliniai teismai neišnagrinėjo pareiškėjo skundų dėl suėmimo teisėtumo, remdamiesi tuo metu buvusiu įstatyminiu draudimu, t.y. BPK 372 straipsnio 4 dalimi, kuri nustatė - nutartis dėl kardomosios priemonės paskyrimo, pakeitimo ar pratęsimo neskundžiama. Spręsdamas bylą, Teismas priminė, kad Konvencijos 5 straipsnio 4 dalis

---

⁴³ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 183.

suteikia sulaikytiems ar suimtiems asmenims teisę į procesinių ir materialinių sąlygų, kurios yra esminės jų laisvės atėmimo „teisėtumui“ Konvencijos prasme, peržiūrėjimą. Teismas nurodė *Brogan and Others v. the United Kingdom*, Series A, no. 145–B bylą, kurioje pasakė, kad kompetentingas teismas turi išnagrinėti ne tik ar buvo laikomasi vidaus teisės procesinių normų, bet ir įtarimo, kuriuo grindžiamas sulaikymas, pagrįstumą bei tikslo, kuriuo siekiama sulaikymu ir jį sekančiu suėmimu, teisėtumą.

Grauslys skundėsi, kad įstatyminis draudimas skūsti sprendimus, sankcionuojančius suėmimą, įtvirtintas 1961 m. BPK 372 straipsnio 4 dalyje (galiojusioje iki 1998 m. birželio 24 dienos), atėmė teisę ginčyti jo suėmimo teisėtumą. Stašaitis peticijoje skundė tai, kad negalėjo kreiptis į teismą suėmimo teisėtumui ginčyti, todėl buvo pažeista Konvencijos 5 straipsnio 4 dalis. Šioje byloje buvo konstatuotas Konvencijos 5 straipsnio 1 dalis, kadangi suėmimas, nesant teisėjo sankcijos, neatitiko „teisėtumo“ principo įtvirtinto Konvencijoje. Teismas pastebėjo, kad remdamiesi prieš tai minėtu įstatyminiu draudimu, valstybės vidaus teismai savo sprendimuose, nekreipė reikalaujamo pakankamo dėmesio į pareiškėjo nusiskundimus dėl jo sulaikymo neteisėtumo, atsisakė nagrinėti pareiškėjo teiginius, kad pažeista vidaus teisė ir Konvencija, taip pat nenurodė pareiškėjo paleidimo priežasčių. Taigi nebuvo tinkamos teisminės reakcijos į pareiškėjo skundus, priešingai negu reikalauja Konvencijos 5 straipsnio 4 dalis. Iš to buvo daroma išvada, kad pažeista Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies nuostata.

Byloje *Graužinis prieš Lietuvą* Teismas akcentavo: jei nacionalinė teisė suteikia galimybę skūsti sprendimą dėl sulaikymo, tai šiam apskundimui turi būti taikomi Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies reikalavimai, įskaitant pateis asmens teisę dalyvauti teisiniuose posėdžiuose tam, kad jis galėtų suteikti gynėjui pakankamą informaciją ir nurodymus.

BPK 1998 m. birželio 24 dieną įsigaliojusioje redakcijoje buvo numatyta, kad suimtojo dalyvavimas yra būtinas sprendžiant suėmimo klausimą. Tačiau dabar ši taisyklė yra sušvelninta ir teisėjas nustato, ar suimtajam būtina dalyvauti. Ir tik tuo atveju, kai sprendžiamas ilgiau kaip šešis mėnesius trunkančio suėmimo pratęsimo klausimas, suimtojo dalyvavimas būtinas. Teisės mokslininkai mano, kad „net ir trumpiau trunkantis suėmimo terminas turėtų būti tęsiamas tik dalyvaujant suimtajam“.⁴⁴

Europos žmogaus teisių teismo praktika nenustato absoliučių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima nustatyti, kada suimtas turėtų būti pristatomas į posėdį, kuriame sprendžiama dėl suėmimo termino pratęsimo. Byloje *Graužinis prieš Lietuvą* buvo nustatytas Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies pažeidimas dėl to, kad sprendžiant suėmimo pratęsimo klausimą praėjus daugeliui savaičių

---

⁴⁴ Goda G. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I – IV dalys. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2003. P. 326-328.

nuo jo paskyrimo suimtas ir nedalyvavo. Taip pat posėdyje buvo pakeistas suėmimo taikymo pagrindas.

Kitoje byloje Gaidjurgis prieš Lietuvą Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies pažeidimo Teismas nenustatė, nors suimtas ir nedalyvavo visuose teismo posėdžiuose, kuriuose buvo sprendžiama dėl suėmimo. Visa pareiškėjo kardomojo kalnimo (suėmimo) trukmė buvo trys mėnesiai ir dešimt dienų. Per tą laikotarpį pareiškėjas su savo advokatu tris kartus pirmosios instancijos teisėjui pateikė savo argumentus dėl jo kardomojo kalnimo (suėmimo). Jo advokatas po to dalyvavo dviejuose apeliaciniuose posėdžiuose, kur galėjo ginčyti teisės ir faktų aspektus, susijusius su pirmosios instancijos sprendimais, sankcionuojančiais pareiškėjo kardomąjį kalnimą (suėmimą). Esant šioms aplinkybėms Teismas laiko, kad šioje „byloje suteiktos tinkamos teismo proceso garantijos“.⁴⁵

Taigi, pagal Konvencijos 5 straipsnį, bet koks laisvės apribojimas galimas tik teisėjo sprendimu. Tokia nuostata buvo įtvirtinta ir BPK, derinant nacionalinius teisės aktus su Konvencijos nuostatomis. Remiantis Europos žmogaus teisių teismo praktika, taip pat buvo įtvirtintas reikalavimas, jog teisėjai skirdami suėmimą, būtinai turi nurodyti suėmimo pagrindus bei juos motyvuoti. Asmuo, kuriam paskirtas suėmimas turi būti skubiai pristatomas teisėjui. Atsižvelgiant į minėtas bylas, galima teigti, jog draudimas kreiptis į teismą dėl asmens sulaikymo teisėtumo patikrinimo, pažeidė Konvencijos 5 straipsnio 4 dalį. Atsižvelgiant į Konvencijos nuostatų aiškinimą, toks draudimas buvo panaikintas.

---

⁴⁵ Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos respubliką 2001 01 01 – 2002 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 43-54.

3. KALTINAMOJO TEISĖS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Europos žmogaus teisių konvencija 6 straipsnyje įtvirtina garantijas kaltinamajam. Konvencija suteikia kaltinamajam teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, nekaltumo prezumpcijos principą bei kitas procesines garantijas. Konvencijos 6 straipsnyje taip pat yra išreikštas reikalavimas, kad bylos būtų nagrinėjamos viešai bei viešai skelbiami teismo priimti sprendimai.

3.1. TEISĖ Į NEŠALIŠKĄ, SAŽININGĄ IR NEPRIKLAUSOMĄ TEISMĄ

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis garantuoja teisę kiekvienam asmeniui, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, kreiptis į teismą. Konvencijos 6 straipsnyje yra įtvirtintas teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą principas. Šios Konvencijos nuostatos išreikštos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnyje: „Teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“, „Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“.

Teismų ir teisėjų nepriklausomumas yra vienas svarbiausių teisingumo vykdymo principų. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies norma sako, kad teisėjo ir teismo nepriklausomumas pirmiausia yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Būti nepriklausomam teisėjui įpareigoja ir priesaika, kuri, pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį, duodama prieš pradant eiti jam savo pareigas. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta kiekvieno žmogaus teisė, kad jo byla būtų teisingai išnagrinėta per kiek įmanoma trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo.

Pagal Konstitucijos 114 straipsnį niekas - nei valdžios ir valdymo institucijos, nei Seimo nariai ir kiti pareigūnai, politinės partijos, piliečiai negali kištis į teisėjo ar teismo veiklą.

1995 m. gruodžio 5 d. nutarime LR Konstitucinis Teismas, įvertinęs teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų visumą, pažymėjo, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susietos: "[...] Todėl teisėjo ir teismo nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį. Kita vertus, negalima nepripažinti, kad pažeidus bet kurią iš teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, žmonių

teisių ir laisvių užtikrinimui.“⁴⁶ Šiame nutarime LR Konstitucinis Teismas nurodė, kad teisėjo ir teismo nepriklausomumo vykdant teisingumą garantijų turinį pirmiausia lemia jų nepriklausomumas: a) nuo byloje dalyvaujančių šalių bet kokio kišimosi; b) nuo valstybės valdžios, valdymo, taip pat visuomenės institucinių, korporacinių, neteisėtų asmeninių ar kitokių interesų įtakos.

Byloje *Daktaras prieš Lietuvą*, kuri sukėlė didžiulį visuomenės susidomėjimą Lietuvoje, buvo nagrinėjama teismo nešališkumo ir nepriklausomumo problema. Teismas byloje priminė, kad „Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas bešališkumo reikalavimas turi du aspektus: objektyvųjį ir subjektyvųjį.

Pirma, teismas turi būti bešališkas objektyviaja prasme, t.y. jis turi pateikti pakankamas garantijas, pašalinančias bet kokią su tuo susijusią abejonę.

Antra, teismas turi būti subjektyviai bešališkas, t.y. nė vienas teismo narys neturi asmeniškai turėti išankstinio nusistatymo ar būti tendencingas. Asmeninis nešališkumas yra preziumuojamas, jeigu nėra tam prieštaraujančių įrodymų.“⁴⁷

Vertindamas objektyviusius kriterijus, Teismas pažymėjo, kad demokratinėje visuomenėje ypač svarbu yra žmonių, pirmiausia ginčo šalių pasitikėjimas teismais. Teismas pažymėjo, kad Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas pateikė kasacinį teikimą to skyriaus teisėjams, paprašius pirmosios instancijos teisėjui, nepatenkintam Apeliacinio teismo sprendimu. Pirmininkas pasiūlė panaikinti apeliacinės instancijos teismo sprendimą ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Tada tas pats pirmininkas paskyrė teisėją pranešėja ir sudarė kolegiją bylai nagrinėti. Nagrinėjant bylą kasacine tvarka, pirmininko kasacinį teikimą palaikė prokurorai ir pagaliau patenkino Aukščiausiasis Teismas. Nors Lietuvos Respublikos Vyriausybė teigė, kad pirmininko vaidmuo apsiriboja tik bešališkos ir nepriklausomos nuomonės apie iškilusius faktų ir teisės klausimus pateikimu, atkreipiant dėmesį į bet kokią priežastį, dėl kurios ginčijamas sprendimas turėtų būti panaikintas, tačiau Europos žmogaus teisių teismo požiūriu, tokia pateikiama nuomonė negali būti laikoma neutralia šalių požiūriu. Rekomenduodamas priimti ar panaikinti konkretų sprendimą, pirmininkas neišvengiamai tampa teismo sąjungininku arba oponentu. Todėl teismas nurodė, kad kai Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas ne tik imasi prokuroro vaidmens, bet ir, greta organizacinių ir vadybinių funkcijų, sudaro teismą, negalima pasakyti, kad vertinant objektyviai, egzistuoja pakankamos garantijos, pašalinančios bet kokias pagrįstas abejones dėl neleistino spaudimo nebuvimo. Tas faktas, kad pirmininko įsikišimą paskatino pirmosios

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“. Valstybės žinios, 1995 12 13, Nr. 101 – 2264.

⁴⁷ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius, 2001. P.199-200.

instancijos teismo teisėjas, tik sunkina situaciją. Kadangi abejonės dėl Aukščiausiojo Teismo bešališkumo gali būti laikomos objektyviai pagrįstomis, Teismas konstatavo Konvencijos 6 str. 1 dalies pažeidimą šioje byloje.⁴⁸

Tai reiškia, kad bylą nagrinėjantis teismas su abiem proceso šalim turi elgtis vienodai, nerodydamas nei vienai iš jų palankumo, nesuinteresuotas priimti vienai iš šalių palankaus sprendimo. Teismas negali rekomenduoti ar siūlyti kitam teismui, kokį sprendimą reikėtų priimti konkrečioje byloje. Tai sukelia nepasitikėjimą teismais, o kartu ir prielaidas pažeisti teismo nepriklausomumą ir nešališkumą. Kilus abejonių dėl teisėjo nešališkumo proceso dalyviai gali pareikšti tokiam teisėjui nušalinimą.

EŽTT praktikoje yra išvystyti tokie Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies sąvokos „nepriklausomo teismo“ aiškinimo kriterijai t.y. teismas, tikrindamas „teismo nepriklausomybės“ sąlygą, tikrina tokius aspektus: 1) Teisėjų ar atitinkamo organo narių paskyrimo būdą ir rūšį; 2) Terminą, kiek laiko minėti teisėjai ar asmenys eis savo pareigas; 3) Ar yra įtvirtinta įstatyme garantijų sistema, kuri padės minėtiems asmenims išvengti išorinės įtakos; 4) Ar tas „tribūnolas“ gali būti išoriškai vertinamas kaip „nepriklausomas“ pagal posakį „justice must not only be done it must also be seen to be done“. Jis ne tik turi toks būti, bet ir turi atrodyti „nepriklausomas“ iš šalies.⁴⁹

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarime pažymėta, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitražą.⁵⁰ Visos valstybinės valdžios institucijos privalo gerbti ir užtikrinti šią asmens teisę. LR Konstitucinis Teismas teisėjų nepriklausomumo garantijas suskirstė taip: a) teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumas; b) teisėjų asmens neliečiamumas; c) teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantija. Šios garantijos yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, todėl pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, taip pat gali būti pažeidžiamos žmogaus teisės ir laisvės.

Taigi, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis kiekvienam asmeniui garantuoja teisę, kad sprendimą dėl jam pareikšto kaltinimo baudžiamojoje byloje priimtų teismas, taip pat, kad byla būtų nagrinėjama sąžiningai ir teisingai. Tai reiktų suprasti taip, kad abiem proceso šalims turi būti sudarytos vienodos sąlygos ir galimybė naudotis vienodomis įrodinėjimo priemonėmis. Įstatymų

⁴⁸ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvą Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 197.

⁴⁹ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. taikymas ir aiškinimas Lietuvos Respublikos pralaimėtose bylose. P. 6-7. [prieiga per internetą] // http://www.tm.lt/?item=stras_publ

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“. Valstybės žinios, 2001 07 18, Nr. 62 – 2276; atitaisyamas – 2001 10 10, Nr. 86.

teisėkūros procese buvo kilę diskusijų dėl galimybės nagrinėti baudžiamąją bylą kaltinamajam (tuo metu teisiamajam) nedalyvaujant.⁵¹ Tačiau Teismas savo praktikoje naudojami nuostata, kad asmeniškai kaltinamojo dalyvavimas nagrinėjant baudžiamąją bylą yra svarbus ir dėl kaltinamojo teisės būti išklaustytam teisme, ir dėl būtinybės įsitikinti jo teiginių teisingumu bei palyginti juos su nukentėjusiųjų ir liudytojų parodymais.⁵²

Konvencija taip pat įtvirtina žmogaus teisę į sąžiningą procesą. Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinto teisingo proceso reikalavimo turi būti laikomasi visuose procesuose.

Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme greta kitų priemonių numatyta, kad operatyvinės veiklos subjektai gali daryti nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Kol slapti tyrėjai yra tik pasyvūs įvykių stebėtojai, didesnių problemų žmogaus teisių apsaugos požiūriu neturėtų kilti, tačiau kai slapti tyrėjai veikia aktyviai (skatina, siūlo daryti nusikalstamą veiką), tada žmogaus teisės į sąžiningą procesą gali būti pažeidžiamos.⁵³

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad valstybės ir jos institucijų pareiga yra užkirsti kelią nusikaltimams, tačiau nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis gali būti tik viena iš priemonių, kai reikia išaiškinti asmens rengiamą ar jau pradėtą daryti nusikaltimą. Valstybės valdžios institucijos negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris leistų valstybės specialiosioms tarnyboms kurstyti, provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti.⁵⁴

Europos žmogaus teisių teismas 1998 m. birželio 9 d. sprendime byloje Teixeira de Castro prieš Portugaliją, nurodė kriterijus, pagal kuriuos turėtų būti sprendžiama, ar policijos pareigūnų elgesys nebuvo provokuojantis. Teisės į teisingą (sąžiningą) procesą pažeidimas buvo konstatuotas nustačius, kad policijos pareigūnai neapsiribojo pasyviu tyrimu, bet paskatino pareiškėją padaryti nusikalstamą veiką. Tokia išvada padaryta įvertinus tai, kad: policijos pareigūnų veiksmai nebuvo sankcionuoti teismo ir jo kontroliuojami; policijos pareigūnai veikė nepradėję ikiteisminio tyrimo; pareiškėjas darė tik tai, ko pageidavo pareigūnai, nebuvo jokių duomenų, iš kurių būtų galima spręsti, kad pareiškėjas būtų linkęs daryti nusikalstamą veiką; pareigūnų parodymai buvo svarbus kaltinamojo kaltės įrodymas; teisėsaugos įstaigos neturėjo pakankamo pagrindo manyti, kad pareiškėjas daro nusikalstamas veikas; pareiškėjas nebuvo teistas, nebuvo pareigūnams žinomas ir

⁵¹ Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 138.

⁵² Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius: Pradai, 1997. P. 306.

⁵³ Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą. Teisė, 2000. Nr. 37. P. 34 – 35.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 05 08 nutarimas „Dėl operatyvinės veiklos“. Valstybės žinios, 2000 05 12, Nr. 39 – 1105.

buvo nustatytas tik per tarpininkus. Tačiau šiame Teismo sprendime nėra nurodyta, kiek aplinkybių pakaktų konstatuoti Konvencijos pažeidimą.⁵⁵

Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatos neatitinka Europos žmogaus teisių teismo išsakytos nuomonės tuo, kad minėto įstatymo 12 straipsnis numato, jog modelį sankcionuoja generalinis prokuroras, o ne teismas. Taip pat įtvirtinant nusikalstamos veikos imitavimo modelį nacionalinėje teisėje, turėtų būti vadovaujamosi ir kitais Europos žmogaus teisių teismo praktikoje naudojamais kriterijais.

Didelę reikšmę Strasbūro teismo formuojamai precedentinei teisei, turės Ramanausko byla prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 74420/01). Europos žmogaus teisių teisme byla Ramanauskas prieš Lietuvą nagrinėjo Didžioji septyniolikos teisėjų kolegija. Šioje byloje buvo aiškinamasi, ar Ramanauskas nebuvo sukurstytas paimti kyšį ir šitaip padaryti nusikaltimą, kai STT prieš jį panaudojo nusikalstamos veikos modelį. Savo skunde Strasbūro teismui Ramanauskas aiškino, kad vienas jo pažįstamas supažindino su bičiuliu, kuris pasiūlė pareigūnui 3 tūkst. JAV dolerių už baudžiamosios bylos, iškeltos trečiajam asmeniui, nutraukimą. Prokuroras tikino iš pradžių atsisakęs, tačiau vyriškis esą ilgai jį įkalbinėjo ir šis palūžo. Vėliau paaiškėjo, kad primygtinai kyšį siūlė STT agentas. Buvo nustatyta, kad pareigūnas papirkinėjimo ėmėsi savo iniciatyva ir tik tada, kai Ramanauskas sutiko paimti kyšį, buvo kreiptasi leidimo naudoti nusikalstamos veikos modelį į generalinį prokurorą. Taip pat šioje byloje sprendžiama, ar buvęs prokuroras turėjo galimybę tinkamai gintis, nes teismo posėdžio metu nebuvo apklaustas vienas svarbus liudytojas.⁵⁶

Ši byla laikoma svarbia, nes Teismas nagrinėja, ar policijos naudojamos priemonės atskleidžiant nusikalstamą veiką demokratinėje visuomenėje neužkerta teisės į teisingą teismą. Šio sprendimo pagrindu bus formuluojama precedentinė teisė. Europos žmogaus teisių teismo teisėjai atsakys į klausimą, kaip reikia elgtis su įrodymais, gautais panaudojus nusikalstamos veikos modelį. Sprendime išsakyta nuomonė, taps privaloma ir kitų Europos šalių teismams. Galima teigti, jog priimtus argumentus Teismas naudos ir vėliau, sprenddamas Milinienės prieš Lietuvą bylą (pareiškimo Nr. 74355/01).

---

⁵⁵ Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą. Teisė, 2000. Nr. 37. P. 37 – 39.

⁵⁶ Kasacinė byla Nr. 2K-52, 2001.

3. 2. TEISĖ Į GREITĄ BYLOS IŠNAGRINĖJIMĄ

Perdavus bylą į teismą, dėl suėmimo sprendžia bylą savo žinioje turintis teismas, kuris turi teisę terminą pratęsti tiek kartų, kiek yra būtina. Dėl tokio reglamentavimo suėmimas gali būti taikomas ilgai. Iškyla pavojus, kad gali būti pažeista teisė į bylos išnagrinėjimą per priimtina laiką (Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis).

Konvencijoje yra įtvirtintos dvi nuostatos, kurios tarpusavyje yra susijusios, o taip pat siejasi su kardomojo kalinimo trukmės problema. Jau minėta Konvencijos 5 straipsnio 3 dalis bei Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, kurioje yra įtvirtinta garantija, kad asmuo turi teisę, į bylos išnagrinėjimą „per įmanomai trumpiausią laiką“. Teisėsaugos institucijos privalo stengtis, kad kaip įmanoma greičiau prasidėtų teisminis nagrinėjimas, t.y. kad ikiteisminis tyrimas, o taip pat ir teisminis nagrinėjimas vyktų be nepateisnamų pertraukų. Tačiau įgyvendinant šį reikalavimą, neturėtų būti aplaidžiai atliekamas tyrimas, t.y. dėl skubumo neišsiaiškinama baudžiamajai bylai svarbios aplinkybės. Baudžiamojo proceso metu neturėtų būti nepagrįstai bloginama įtariamojo ar kaltinamojo padėtis, dėl skubumo neužtikrinant jam priklausančių garantijų. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad byla būtų išnagrinėta „per įmanomai trumpiausią laiką“, turi įtakos ir procesinių prievartos priemonių taikymo trukmei, nes kuo greičiau bus nagrinėjama baudžiamoji byla, tuo trumpiau bus taikomos kardamosios priemonės, tame tarpe ir suėmimas.

Tik greitai ir operatyviai atliekant teises procedūras, kurios gali nulemti asmens teises pareigas, tinkamai vykdomas teisingumas. Tačiau įgyvendinant teisę į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpesnę laiką, reikia turėti omenyje, kad tai neturi pakenkti nagrinėjimo kokybei.

Sprendamas klausimą dėl minimos teisės pažeidimo, Teismas vadovaujasi nuostata, kad tai priklauso nuo konkrečios bylos faktinių aplinkybių. Tačiau dažnai praktikoje pasitaiko atveju, kai bylų nagrinėjimo procesas per kuo trumpiausią laiko tarpą neužtikrinamas. Konvencijoje numatyta asmens teisė į bylos nagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką reiškia ir tai, kad taip pat ir faktinė procesinių veiksmų trukmė, laiko tarpai tarp procesinių veiksmų turi būti pateisinantys būtinumą laikyti asmenį suimtą. Teismas byloje Eckle prieš Vokietiją (1982 m.) yra pasisakęs, kad „jei esamomis sąlygomis teismo (ikiteisminio tyrimo) institucijos bylos tyrimą galėjo atlikti sparčiau, jokios kitos aplinkybės negali pateisinti ilgos bylos tyrimo trukmės“. Šioje byloje teismo procesas truko daugiau nei 17 metų. Taip pat minimoje byloje, Teismas pasakė, kad „baudžiamosios teisės sferoje 6 straipsnio 1 dalyje nurodytas „įmanomai trumpiausias laikas“ pradedamas skaičiuoti nuo

to momento, kai asmeniui „pateikiami kaltinimai“; tai gali atsitikti anksčiau, negu byla patenka į ją nagrinėsiantį teismą“.⁵⁷

Europos žmogaus teisių teismas savo sprendimuose Grauslys prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 36743/97), Šleževičius prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 55479/2000), Girdauskas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 70661/01), Kuvikas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 21837/02), Simonavičius prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 37415/02), Meilus prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 53161/99), Jakumas prieš Lietuvą (pareiškimo Nr. 6924/02) nagrinėjo Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimus.

Byloje Grauslys prieš Lietuvą, Teismas nustatė ne tik Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą. Savo sprendime Teismas davė nuorodą į Starace prieš Italiją bylą (2000), kurioje suformuluoti (anksčiau jau minėti) Teismo praktikoje taikomi kriterijai, pagal kuriuos nagrinėjamos tokio pobūdžio peticijos. Taigi, Teismas dar kartą nurodė, jog nustatant Konvencijoje numatytos teisės į bylos išnagrinėjimą per „įmanomai trumpiausią laiką“ pažeidimą, reikia atsižvelgti į konkrečios bylos sudėtingumą, pareiškėjo veiklą bei elgesį bylos tyrimo metu, taip pat valdžios institucijų tiriant bylą elgesį ir iniciatyvą.

Minėtoje byloje Teismas pažymėjo, kad „nacionalinės valdžios institucijos šios bylos tyrimo neatliko nei kruopščiai nei stropiai“, kadangi bylos nagrinėjimas buvo nutrauktas ar atidėtas tris kartus, nes kompetentingos institucijos neatliko tinkamo įmonės audito ir nenustatė bei neapklausė nukentėjusiųjų nuo inkriminuojamų veikų.⁵⁸

Šie kriterijai buvo analizuojami ir byloje Šleževičius prieš Lietuvą⁵⁹. Pareiškėjas savo peticiją grindė nepagrįstai ilgais baudžiamosios bylos tyrimo trukmės terminais. Byla šiuos atveju tęsėsi 4 metus, 2 mėnesius ir 25 dienas. Teismas pabrėžė, kad kiekvienu atveju būtina kruopščiai patikrinti visas bylos aplinkybes, t.y. įvertinti padaryto nusikaltimo sudėtingumą ir apimtį, bylos tyrimo eigą atitinkamose institucijose; paties suimtojo asmens elgesį procese, įvertinant jo pabėgimo aplinkybes, taip pat tai, kokį poveikį toks asmuo gali daryti tiek procesui, tiek kitiems asmenims, ar tokio asmens paleidimas nekels grėsmės viešėjai tvarkai. Atlikus prieš tai paminėtus veiksmus, galima spręsti klausimą dėl suėmimo laiko teisėtumo 5 straipsnio 3 dalies bei 6 straipsnio 1 dalies požiūriu. Minimoje byloje, Teismas savo sprendimą dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo pagrindė tuo, kad Šleževičiui niekada nebuvo suformuluoti aiškūs kaltinimai ir bylos nagrinėjimas teisme nevyko, nors ir pripažino, kad byla kompleksiška ir sudėtinga.

⁵⁷ Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vertimas į lietuvių kalbą – „Pradų“ leidyklos, 1997. P. 286.

⁵⁸ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 217.

⁵⁹ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 2001 01 01 – 2002 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 107.

Byloje Meilus prieš Lietuvą, taip pat buvo konstatuotas teisės į teismą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimas. Teismas nustatė, kad byla gali būti vertinama kaip sudėtinga, dėl kaltinamųjų skaičiaus (penki) ir inkriminuojamų nusikaltimų pobūdžio, t.y. finansinio aplaidumo. Tačiau Vyriausybė nepaaiškino kodėl taip delsta nagrinėjant bylą, o tokia situacija Teismui nepriimtina pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį.⁶⁰

Girdausko byloje Teismas mano, jog byla gali būti vertinama kaip sudėtinga dėl, inter alia, neva padarytų nusikaltimų pobūdžio, t.y. dėl pareiškėjo padaryto finansinio pažeidimo. Tačiau vertindamas faktą jog byla nagrinėjama 8 metus ir 5 mėnesius, šis terminas turi būti pateisinamas. Kadangi bylos nagrinėjimas buvo atidėtas ketverių metų laikotarpiui dėl pareiškėjo įmonės audito, Teismas mano, kad vidaus institucijos nagrinėjusios bylą neparodė nei uolumo, nei kruopštumo. Taigi, tokios situacija negalima pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį.⁶¹

Byloje Kuvikas prieš Lietuvą, Teismas pripažino pareiškėjo teisės, į bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką, pažeidimą. Šioje byloje baudžiamasis procesas truko 6 metus 5 mėnesius. Teismas pažymėjo, kad baudžiamoji byla, atsižvelgiant į bylos dalyvių skaičių ir tarptautinį elementą, buvo sudėtinga. Tačiau Teismas atsižvelgė į tai, kad keletą mėnesių truko juridikcinio pobūdžio ginčai. Tai pat buvo pastebėta, kad baudžiamasis procesas užtruko dėl to, jog buvo apklausiami nukentėjusieji ir liudytojai iš užsienio. Visą tokį delsimą Teismas priskyrė ir pareiškėjui, ir nacionalinėms institucijoms. O tai lėmė Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

Byloje Simonavičius prieš Lietuvą, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis buvo pažeista dėl to, kad nors byla ir buvo sudėtinga dėl nusikalstamų veikų finansinio pobūdžio bei padarytų nusikalstamų veikų skaičiaus, tačiau baudžiamosios bylos trukmei įtakos turėjo pareiškėjo advokato ir kitų bylos dalyvių neatvykimas į teismą. Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, jog procesas užsitęsė dėl juridikcinio pobūdžio ginčo tarp prokuratūros ir pirmos instancijos teismo, taip pat įtakos turėjo pakartotinis bylos nagrinėjimas dėl dažnos teisėjų kaitos, todėl proceso trukmė viršijo įmanomai trumpiausio bylos nagrinėjimo reikalavimą.

Byloje Jakumas prieš Lietuvą Europos žmogaus teisių teismas konstatavo reikalavimo bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimą. Baudžiamasis procesas pareiškėjo atžvilgiu vyko 5 metus ir 7 mėnesius. Nors Teismas ir nustatė, jog byla dėl finansinio pobūdžio yra sudėtinga, tačiau pastebėjo, kad tuo pačiu pagrindu byla buvo du kartus gražinta tyrimui papildyti dėl netinkamai suformuluoto kaltinimo. Taip pat Teismas paminėjo, jog užtruko juridikcinio pobūdžio ginčas tarp prokuratūros ir teismų, o galiausiai dėl netinkamo įrodymų vertinimo byla

---

⁶⁰ Europos žmogaus teisių teismo sprendimai ir Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto išvados bylose prieš Lietuvos Respubliką 2003 01 01 – 2004 01 01./ Sud. D. Jočienė, R. Ūkelytė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 57.

⁶¹ Ten pat P. 69.

buvo gražinta nagrinėti iš naujo. Visa tai turėjo įtakos baudžiamojo proceso trukmei ir Teismas konstatavo Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą.

Pagrindiniai kriterijai, kuriais remiasi Teismas, nagrinėdamas skundus dėl teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausius terminus, yra proceso sudėtingumas, kaltinimų sunkumas, kaltinamųjų skaičius, įrodinėjimo sudėtingumas. Tokiais kriterijais taip pat turi remtis ir Lietuvos teismai. Tačiau galima teigti, jog ilga proceso trukmė ne visada yra pateisinama bylos sudėtingumu. Iš paminėtų bylų matyti, kad nors Teismas ir nustatė, jog bylos dėl finansinio pobūdžio, dėl kaltinamųjų skaičiaus, dėl tarptautinio elemento, dėl padarytų nusikalstamų veikų skaičiaus yra pripažįstamos sudėtingomis, tačiau joks delsimas yra nepateisinamas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies požiūriu. Galima manyti, jog teisėsaugos institucijos dėl ilgos proceso trukmės bando teisintis bylų sudėtingumu, tačiau tokiu atveju atsiranda pagrindas pažeisti Konvencijos garantuojamas asmens teises. Ši problema galėtų būti sprendžiama, jei visos teisėsaugos institucijos aktyviai dalyvautų bylos nagrinėjime, imtųsi iniciatyvos ir kaip įmanoma greičiau atliktų savo pareigas. Juk Teismo konstatuoti pažeidimai yra dėl netinkamai suformuluoto kaltinimo, dėl netinkamo įrodymų vertinimo, dėl bylos dalyvių neatvykimo į teismą ir taip vilkinant teismo procesą, dėl to, kad vidaus institucijos nagrinėjusios bylą neparodė nei uolumo, nei kruopštumo nagrinėjant bylą.

3. 3. TEISĖ ŽINOTI KUO ESI KALTINAMAS

Pagal Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punktą, kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikaltimo padarymu, turi teisę į tai, kad jam būtų skubiai ir nuodugnai pranešta tokia kalba, kurią jis supranta, apie pareiškiamo jam *kaltinimo pagrindą ir motyvus*. Taigi, Konvencija numato papildomai kaltinamojo teisę žinoti jam pateikiamo kaltinimo pagrindus ir motyvus, tuo tarpu BPK buvo numatyta tik kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis yra kaltinamas. Dėl šios nuostatos pažeidimo į Teismą kreipėsi p. Raišelis⁶², tačiau buvo pasiektas šalių susitarimas ir byla buvo išbraukta iš sąrašo.

1961 m. BPK 97 straipsnio 1 dalis neatitiko Konvencijos reikalavimo, nes pagal paminėtą straipsnį, pritaikius kardomąjį kalinimą įtariamajam, šis paprastai dar dešimt dienų turėjo laukti, kol jam bus aiškiau pasakyta, kuo jis kaltinamas ir bus pareikštas kaltinimas laikantis BPK 14 straipsnyje numatytos tvarkos.

---

⁶² Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvą 1997 01 01 – 2001 01 01. / Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. P. 147.

Konvencijos 5 straipsnio 2 dalis numato teisėto sulaikymo ar suėmimo procesinę garantiją, t.y. „nedelsiant suprantama kalba pranešti, dėl ko suimamas ir kuo kaltinamas“. Šią nuostatą reikėtų suprasti taip, kad kiekvienam suimtajam turi būti nedelsiant suprantama kalba pranešama, dėl ko jis yra suimamas ir kuo kaltinamas. Tai suteikia suimtajam galimybę pakankami naudotis gynybos priemonėmis, kuriomis pastarasis įrodinėja savo nekaltumą ar suėmimo nepagrįstumą. BPK buvo reglamentuota, kad „Kardomosios priemonės skyrimo reikalu [...] priima motyvuotą nutarimą, o teismas – motyvuotą nutartį, kuriuose nurodomas nusikaltimas, kuriuo kaltinamas šis asmuo, ir tam tikros kardomosios priemonės parinkimo pagrindas“. Dar tame pačiame straipsnyje buvo pasakyta, kad „Nutarimas ar nutartis paskelbiami tam asmeniui, kurio atžvilgiu jie priimami“. Manau toks reglamentavimas neatitiko Konvencijos 5 straipsnio 2 dalies garantijos.

2002 metais kovo 14 dieną patvirtintame Lietuvos Respublikos BPK 44 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad kiekvienam įtariamam ar kaltinamam nusikalstamos veikos padarymu asmeniui būtų skubiai ir nuodugniai pranešta apie jam pareikšto *kaltinimo pobūdį bei pagrindą*. Šioje įstatymo formuluotėje, kaip tik ir buvo įtvirtinta Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkte numatyta teisė.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (LAT) sprenddamas baudžiamąją bylą nurodė, kad „Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkte įtvirtinta kaltinamojo teisė būti skubiai ir išsamiai informuotam apie kaltinimo pobūdį ir pagrindą“. LAT pasirėmė Europos žmogaus teisių teismo sprendimu byloje Dallos prieš Vengriją, kurioje buvo akcentuota, jog reikia atkreipti ypatingą dėmesį į pranešimą kaltinamajam apie kaltinimą. „Detali informacija apie nusikaltimą baudžiamajame procese yra itin svarbi, kadangi nuo jos pateikimo momento įtariamajam yra oficialiai raštu pranešta apie pateikiamo jam kaltinimo faktinį ir teisinį pagrindą.“ Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punktas suteikia kaltinamajam teisę būti informuotam ne tik apie kaltinimo „pagindą“, t.y. apie veiksmus, kuriuos jis įtariamasis padaręs ir kuriais grindžiamas kaltinimas, bet ir apie teisinį šių veiksmų vertinimą. Ši informacija turi būti išsami. (Dallos prieš Vengriją Nr. 29082/95, 1.3.2001).⁶³

Lietuvos BPK 256 straipsnis numato, jog teismas kaltinamojo nusikalstamą veiką perkvalifikuodamas į sunkesnę nusikaltimą arba baudžiamąjį nusižengimą apie tai praneša kaltinamajam. Šiuo atveju kaltinamasis ar jo gynėjas turi teisę turėti pakankamai laiko pasirengti gynybai nuo pakeisto kaltinimo. To paties straipsnio 3 dalyje pasakyta, kad „kai kaltinamojo nusikalstama veika perkvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės“, tada teismas apie tai nepraneša kaltinamajam.

---

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-216/2006.

Taigi, minėta norma nenumato teismo pareigos prieš nuosprendžiu pakeičiant nusikalstamos veikos kvalifikaciją pranešti apie tokią galimybę gynybai, o taip pat sudaryti tinkamas sąlygas gynybai.

Pasak M. Girdausko: „Keičiant kaltinime nurodytą kvalifikaciją teisme, visų pirma turi būti užtikrinta Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkte įtvirtinta kaltinamojo teisė būti skubiai ir išsamiai informuotam apie pateikiamo kaltinimo pobūdį ir pagrindą.“⁶⁴

Byloje Sipavičius prieš Lietuvą (bylos Nr. 49093/99), pareiškėjas skundėsi, jog baudžiamasis persekiojimas buvo vykdomas dėl piktnaudžiavimo tarnyba, o kaltinimų perkvalifikavimas pirmos instancijos teisme ir nuteisimas jo iš anksto neįspėjant dėl šio perkvalifikavimo pažeidė Konvencijos 6 straipsnio 1 ir 3 dalis, t.y. teisę į teisingą teismą bei gynybos teisę žinoti apie kaltinimo pagrindus ir galimą jų teisinę kvalifikaciją, tuo kliudant tinkamai pasiruošti gynybai.

Teismas nustatė, kad neginčijama yra tai, jog pareiškėjas iš tikrųjų nežinojo teismo ketinimų perkvalifikuoti nusikaltimą (piktnaudžiavimas tarnyba) į tarnybos pareigų neatlikimą dėl nerūpestingumo. Ši aplinkybė tikrai pakenkė jo galimybėms gintis nuo kaltinimo.⁶⁵ Todėl apie galimą tokį kvalifikacijos pakeitimą kaltinamasis bet kuriuo atveju turėjo būti tinkamai informuotas iš anksto. Atsižvelgiant į minėtą teismo sprendimą Dallos byloje, manytina, jog procesas pirmos instancijos teisme prieštaravo Konvencijos reikalavimams dėl kvalifikacijos pakeitimo.

Tačiau byloje buvo konstatuota, jog Europos žmogaus teisių teismo praktikoje į baudžiamąjį procesą žiūrima kaip į visumą, neskirstant jo instancijomis, kadangi apeliacinės instancijos teismas būtų taip pat nagrinėja tiek teisiniu, tiek faktiniu bylos aspektais. Šioje byloje pareiškėjas turėjo teisę ginčyti visus jo apkaltinamojo nuosprendžio teisę ir faktų aspektus Apeliaciniame teisme, kuris išklausė šalis žodiniame apeliaciniame posėdyje ir tiek procesine, tiek materialiaja prasme ištyrė pareiškėjo skundus dėl kaltinimo perkvalifikavimo. Taip pat, byloje Sipavičius buvo išpėtas apie galimybę pakeisti kaltinimą sunkesniu, o galutiniame rezultate buvo nuteistas pagal lengvesnį kaltinimą nei pradinis apie tokią kaltinimo pakeitimo galimybę jo neinformavus. EŽTT sprendime konstatavo, jog šioje byloje Konvencijos 6 straipsnio nuostatos nebuvo pažeistos, kadangi Sipavičius turėjo galimybę gintis nuo pakeisto kaltinimo apeliacinės instancijos teisme. Galima daryti prielaidą, jog minima teisė galėjo būti pažeista, jeigu Apeliacinis teismas ir Aukščiausiasis Teismas nebūtų nagrinėję žemesnės instancijos teismo „diskrecijos“ perkvalifikuojant kaltinimą.

⁶⁴ Girdauskas M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimai. Teisės problemos. 2005. Nr.1. P. 28.

⁶⁵ Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 2002 01 01 – 2003 01 01./ Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 93-102.

Tuo pačiu byloje buvo pabrėžtas šios bylos esminis skirtumas palyginus su kitomis panašiomis bylomis (Dallos prieš Vengriją, Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją) – tai, kad kitose bylose apeliacinės instancijos teismo posėdžiuose nebuvo žodinio bylos nagrinėjimo, asmenys neturėjo visų galimybių apsiginti nuo pakeisto kaltinimo.

Teismas nurodė (Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją Nr. 25444/94, 25.3.1999) bylą, kurioje buvo išreikšta nuomonė, jog Konvencijos „6 straipsnio 3 dalies a punktas nenustato jokių formalių reikalavimų būdai, kuriuo kaltinamasis turi būti informuojamas apie jam pateikiamų kaltinimų pobūdį ir pagrindą“. Teismas mano, kad informacija turi būti pateikiama taip, kad būtų užtikrinama teisė tiek į gynybą, tiek į teisingą teismą apskritai.⁶⁶

Pagal EŽTT praktiką, „užtikrinti kaltinamiesiems galimybę pasinaudoti gynybos teisėmis, kai perkvalifikuojama inkriminuojama veika, teismas gali tik vienaip ar kitaip informuodamas apie galimą kvalifikacijos pakeitimą“. Teismas laikosi nuostatos, jog baudžiamąją bylą nagrinėjančio teismo įgaliojimai savo iniciatyva informuoti kaltinamąjį apie galimą inkriminuojamos veikos kvalifikacijos pakeitimą savaimė neprieštarauja Konvencijai, tiek teisei į gyvybę, tiek kitoms joje įtvirtintoms teisėms (byla Pelissier ir Sassi prieš Prancūziją). Taigi, anot M. Girdausko, teismas, prieš nuosprendžiu pakeisdamas kaltinime nurodytą veikos kvalifikaciją, turėtų apie tai informuoti kaltinamąjį ir suteikti pakankamai galimybių jam pateikti įrodymus ir paaiškinimus nauju aspektu. Tai privaloma, nepaisant, ar kita kvalifikacija apima požymius, kurie nebuvo pradinio kaltinimo dalis, ar kai ji apima požymius, kurie buvo pradiniam kaltinime nurodytų nusikalstamos veikos požymių dalis. Šiuo atveju neturėtų būti daromas skirtumas tarp kaltinimo keitimo į lengvesnį ar sunkesnį.⁶⁷

Taigi, Europos žmogaus teisių teismas Sipavičiaus byloje, nustatė jog pirmos instancijos teismas tinkamai neinformavęs kaltinamojo apie kaltinimo pakeitimą, pakenkė kaltinamojo galimybėms gintis. BPK 256 straipsnio nuostatos, numatančios galimybę nuteisti asmenį pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą, apie tai kaltinamajam nepranešus, neatitinka EŽTT suformuluotos praktikos. Nepranešimas apie kaltinimo pakeitimo galimybę iš anksto, negarantuoja Konvencijoje deklaruojamų kaltinamojo teisių, t.y. teisės į gynybą ir teisingą procesą.

Taigi, minėtoje byloje Teismo išsakytais kriterijais, turi būti vadovujamasi nagrinėjant kitas, panašaus pobūdžio bylas. Teismo praktika leidžia teigti, jog kaltinamasis turi būti iš anksto

---

⁶⁶ Europos žmogaus teisių teismo sprendimai byloje prieš Lietuvos Respubliką 2002 01 01 – 2003 01 01./ Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 101.

⁶⁷ Girdauskas M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimai. Teisės problemos. 2005. Nr. 1. P. 45.

teismo informuojamas apie kaltinimo pakeitimo galimybę, tiek keičiant į sunkesnę, tiek ir į lengvesnę kaltinimą.

3. 4. TEISĖ Į GYNYBĄ

Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies b ir c punktuose pasakyta, kad kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi teisę: „turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai; gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo“. Ši teisė apsaugo kaltinamąjį nuo per greito nuteisimo, t.y. jam nesuspėjus pakankamai apgalvoti savo gynybos būdo bei gauti efektyvią gynėjo pagalbą.⁶⁸

1999 m. gruodžio 10 d. BPK 58 straipsnio 2 dalies 3 punkte, buvo nustatyta, kad jeigu yra pagrindo manyti, kad pasimatymai turės neigiamos įtakos visapusiškam ir objektyviam bylos aplinkybių ištyrimui, kvotėjui ar tardytojui leidžiama dalyvauti gynėjo pokalbiuose su ginamuoju ir kontroliuoti susirašinėjimą su įtariamuoju ar kaltinamuoju per pirmąsias penkiolika sulaikymo ar kardomojo kalinimo dienų. Jei prokuroras ar teisėjas sutinka, tai dalyvauti gynėjo pokalbiuose su ginamuoju ir kontroliuoti susirašinėjimą galima ir toliau.⁶⁹ Tokios įstatymo nuostatos suteikė teisės saugos pareigūnams neleisti suimtajam be pašalinių matytis su gynėju neribotą laiką ir bet kurioje baudžiamojoje byloje.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1994 metų lapkričio 18 dienos nutarime konstatavo, kad ši nuostata neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, pasirėmęs Europos žmogaus teisių teismo sprendimu byloje Campbell, Fell prieš Didžiąją Britaniją (1984 m.) (beje, šioje byloje buvo tik padaryta išimtis, atsižvelgiant į bylos sudėtingumą). Tačiau ši įstatymo formulė neatitiko Teismo praktikos, nes ginamojo ir gynėjo pokalbių bei susirašinėjimo kontrolė nepateisinama Konvencijos 6 straipsnio prasme, kadangi ji neatitinka „sąžiningo proceso“ principo. Europos žmogaus teisių teismas 1991 m. lapkričio 28 dienos byloje prieš Šveicariją nustatė, kad Šveicarija pažeidė žmogaus teises, neleidama kaltinamajam, kuriam pritaikyta kardomoji priemonė kardomasis kalinimas, tartis su savo gynėju negirdint pašaliniams asmenims. Buvo konstatuotas iš Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punkto išplaukiančio „sąžiningo proceso“ principo pažeidimas. Teismas savo sprendimą motyvavo tuo, kad nors Europos žmogaus teisių konvencijoje ir nedraudžiama tiesiogiai kliudyti kaltinamajam kalbėtis su gynėju negirdint pašaliniams asmenims,

⁶⁸ Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995. P. 145.

⁶⁹ [prieiga per internetą] / http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=91231&p_query=&p_tr2=

tačiau Europos Tarybos akte „Minimalaus elgesio su suimtaisiais asmenimis taisyklių“ 93 straipsnyje numatyta, kad "Suimtojo pokalbiai su advokatu gali būti policijos ar kalėjimo tarnautojo stebimi, bet negali būti nei tiesiogiai, nei netiesiogiai klausomi".⁷⁰

Europos žmogaus teisių teismas mano, kad gynėjo pagalba kaltinamajam negali būti pakankamai efektyvi, jei gynėjas negali su ginamuoju bendrauti konfidencialiai, tuo yra smarkiai apribojamos gynėjo galimybės padėti savo klientui. Tuo tarpu Konvencijos 6 straipsnis skirtas būtent užtikrinti konkrečias teises bei sąžiningą procesą.

2003 metais įsigaliojusiam BPK 48 straipsnio 1 dalies 3 punkte buvo nustatyta, kad gynėjas turi teisę matytis su sulaikytu arba suimtu įtariamuoju be pašalinių. Tokia nuostata atitinka Europos žmogaus teisių teismo praktiką.

Europos žmogaus teisių teismo nuosekliai reiškiamą poziciją, kad konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punktas turi būti taikomas ikiteisminio tyrimo metu priklausomai nuo atitinkamo proceso ypatybių ir bylos aplinkybių, o siekiant nustatyti, ar teisingas bylos nagrinėjimas yra pasiektas, turi būti atsižvelgiama į šios bylos tyrimo ir nagrinėjimo proceso visumą.⁷¹

Europos žmogaus teisių teismas savo sprendimuose pasisakė, kad asmeniui, kuriam yra paskiriama griežčiausia kardomoji priemonė - suėmimas, būtina suteikti teisę susipažinti su duomenimis, kuriuos bylą tiriančios institucijos pateikia teismui, kaip būsimus kaltės įrodymus, ir kuriais argumentuoja ir grindžia savo prašymus paskirti ar pratęsti suėmimą. Derinant teisės aktus su Konvencija, BPK buvo papildytas nuostata, kuri suteiktų teisę suimtajam susipažinti su duomenimis, kuriais grindžiamas jo suėmimo paskyrimas ar pratęsimas. Jei asmuo neturėtų teisės gauti informacijos apie jo sulaikymą grindžiančius duomenis, galėtų kilti klausimas dėl suimtojo galimybių apskusti jam paskirtą procesinės prievartos priemonę – suėmimą bei tinkamai pasirengti savo gynybai. Ši nuostata atitiko Konvencijos 6 straipsnio 3 dalyje numatytas procesines garantijas.

2000 metais galiojęs BPK dar nesuteikė tokios teisės nei kaltinamajam, nei jo gynėjui. Todėl manytina, kad buvo sudėtinga ir beprasmiška skusti teismų priimtų nutarčių paskirti ar pratęsti suėmimą teisėtumą, kadangi nebuvo galimybės įsitikinti jų pagrindimo, motyvacijos teisėtumu. Tačiau dabar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime numatyta, jog teisėjas, sprenddamas kardomosios priemonės paskyrimo klausimą, privalo patikrinti, ar pateiktoje medžiagoje yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad būtent įtariamasis padarė nusikalstamą veiką, taip pat su pateikta medžiaga turi teisę susipažinti įtariamasis ir jo gynėjas.⁷²

⁷⁰ Europos Tarybos Ministrų Tarybos Rezoliucijos AA 73 priedas.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-307/2006.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr.50 „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“ 2004m. gruodžio 30 d., Vilnius.

Kaip teigė Seimo narys A. Butkevičius, „šiai dienai realizuoti savo teisę į gynybą, teisingą bylos nagrinėjimą pagal Europos žmogaus teisių Konvencijos 6 straipsnį kaltinamieji negali, nes neturi lygių procesinių teisių, lyginant su kita procesine šalimi – kaltinimu. Teismas, sprenddamas minėtą prokuratūros prašymą, aklaiz preziumuoja, kad prašyme nurodyti kaltės įrodymai yra realūs, ir netiria nei jų tikrovės, nei jų procesinio teisėtumo, kuo dažnai piktnaudžiauja bylą tiriantys pareigūnai. Kaltinamajam nežinant nuo kokių įrodymų turi gintis, lieka tik teisė teisme prisiekinėti, kad yra nekaltas.“⁷³

1961 m. BPK 226 straipsnis numatė, kad pabaigus parengtinį tardymą kaltinamajam ir jo gynėjui leidžiama susipažinti su visa bylos medžiaga. Neatitinkanti Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies b punkte numatytos teisės turėti pakankamai laiko pasiruošti gynybai buvo BPK 226 straipsnio 6 dalis, kuri nustatė, kad „kaltinamojo ir jo gynėjo susipažinimo su baudžiamosios bylos medžiaga laikas neįeina į parengtinio tardymo terminus“.

Taigi derinant BPK su Konvencija, buvo nustatyta, kad įtariamasis turi teisę „susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga“ (BPK 21 str.), o kaltinamasis „susipažinti teisme su byla“ (BPK 22 str.). O gynėjui numatyta teisė susipažinti su ikiteisminio tyrimo metu atliekamų veiksmų dokumentais (BPK 48 str.). Tačiau yra numatyta išimtis, kuri suteikia teisę prokurorui neleisti susipažinti su visa ikiteisminio tyrimo medžiaga, jei tai kelia pavojų ikiteisminio tyrimo sėkmei. (BPK 181 str.) Pasibaigus ikiteisminiam tyrimui, proceso šalims leidžiama susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis. Šių teisių garantija pasireiškia teise į rungtynišką procesą ir gynybos bei kaltinimo lygybę, kai teismas nagrinėja skundą dėl suėmimo neteisėtumo ar nepagrįstumo. Ši garantija suteikia galimybę suimtajam ar jo gynėjui susipažinti su bylos medžiaga, kuria remiantis gali būti surašytas skundas suėmimo pagrindams ar teisėtumui ginčyti.

Taip pat labai svarbu yra įtariamuosius ir kaltinamuosius informuoti apie jų teises. Tokia priemonė pagerina proceso teisingumą ir tam tikra prasme užtikrina, kad kiekvienas asmuo, įtariamasis ar kaltinamas baudžiamosios veikos padarymu, žinotų savo teises.

---

⁷³ Baudžiamosios proceso kodekso 52 straipsnio 2 dalies 1 punkto papildymo, 58 straipsnio 2 dalies 3 punkto pakeitimo, 58 straipsnio 2 dalies 6 punkto pakeitimo, 87 straipsnio 2 dalies papildymo, 106 straipsnio 2 dalies pakeitimo, 244.1 straipsnio papildymo 3 ir 4 dalimis įstatymo projekto AIŠKINAMASIS RAŠTAS. 2000 09 07. Nr. P-2833. [prieiga per internetą] / http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=107979

3. 5. TEISĖ APKLAUSTI KALTINIMO LIUDYTOJUS

Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkte įtvirtinta nuostata, jog kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikaltimu, turi teisę apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti teisę, kad tie liudytojai būtų apklausti, ir turėti teisę, kad gynybos liudytojai būtų iškviešti ir apklausti tomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams. Nėra abejonės, kad kaltinamųjų ar liudytojų teisių garantavimas negali būti aukojamas vieno iš šių dalyvių teisių sąskaita. Tačiau iškyla problemų įgyvendinant kaltinamojo galimybę apklausti kaltinimo liudytojus, kuriems taikomas anonimiškumas, o taip pat priimant galutinį sprendimą, vadovaujantis šių liudytojų parodymais.

Byloje *Birutis ir kiti prieš Lietuvą* (1999 m.) Europos žmogaus teisių teismas sprendė įslaptintų liudytojų naudojimo teisėtumo klausimus Lietuvos baudžiamajame procese. Nagrinėdamas bylą, Teismas priminė tvirtą savo jurisprudenciją byloje *Lūdi prieš Šveicariją*⁷⁴, jog įrodymai iš esmės turi būti pateikti kaltinamajam viešo posėdžio metu, norint sukelti rungtyniškus ginčus. Šis principas turi ir išimčių, bet jos negali pažeisti gynybos teisių, nes Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis ir 3 dalies d punktas reikalauja, kad „kaltinamajam būtų suteikta adekvati ir reali galimybė ginčyti ir apklausti kaltinimo liudytoją arba tuo metu, kai jis duoda parodymus, arba vėliau“. Šioje byloje buvo nuspręsta, kad Šveicarija pažeidė Konvenciją tuo, kad įslaptintas policijos agentas nebuvo kviečiamas į teismą kaip liudytojas, nors rašytiniais jo parodymais buvo remtasi nuosprendyje. Europos žmogaus teisių teismas vertino tą aplinkybę, kad nei kaltinamasis, nei jo gynėjas nė karto negalėjo duoti klausimų šiam policijos agentui, ir taip buvo pažeistas Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punktas. Tačiau Teismas pažymi, kad buvo galima suorganizuoti policijos agento apklausą ir leisti kaltinamajam ir jo gynėjui užduoti šiam agentui klausimų, kartu išsaugant anonimiškumą.

Taip pat Teismas davė nuorodą į *Van Mechelenas ir kiti prieš Olandiją* (1997 m.) bylą, kurioje konstatavo, kad įslaptintų liudytojų parodymų naudojimas nuteisimui pagrįsti ne visais atvejais yra nesuderinamas su Konvencija, tačiau kaltinamasis nuosprendis neturėtų būti pagrįstas vien tik ar daugiausia anonimų parodymais. Šioje byloje Teismas konstatavo Konvencijos pažeidimą, kai kaltinamiesiems ir jų gynėjams buvo leista pateikti klausimų liudytojams per ikiteisminio tyrimo teisėją, nes nusprendė, jog tai nekompensavo teisės į gynybą suvaržymo.⁷⁵

⁷⁴ Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius – Pradai, 1997. P. 324.

⁷⁵ Van Mechelenas ir kiti prieš Olandiją. 1997 m. balandžio 23 d. sprendimas.

Iš šių sprendimų galima daryti išvadą, jog nepaisant procesinių sunkumų, įtariamajam ar kaltinamajam neturi būti užkirstas kelias patikrinti įslaptinto liudytojo patikimumą, o asmuo negali būti apkaltintas vien remiantis įslaptintų liudytojų parodymais.

Taip pat liudytojams galima taikyti anonimiškumą tik išimtiniais atvejais, kai liudytojui gresia realus pavojus.⁷⁶

Byloje Birutis ir kiti (pareiškimo Nr. 47698/99 ir 48115/99) taip pat buvo konstatuoti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir 3 dalies d punkto pažeidimai, kadangi pareiškėjas buvo nuteistas remiantis įslaptintų liudytojų parodymais, kurie nebuvo tinkamai ištirti, nes Lietuvos teismai nenagrino klausimo, koku būdu ir aplinkybėmis buvo gauti įslaptintų liudytojų parodymai. Tokiu būdu nebuvo sudaryta galimybė įsitikinti įslaptintų liudytojų parodymų patikimumu. Tokios aplinkybės sudarė pagrindą abejoti teismų priimtų sprendimų pagrįstumu bei teisėtumu.⁷⁷

Iki 2003 metų gegužės 1 d. galiojusio 1961 m. redakcijos BPK 317¹ straipsnio nuostatos, bylos nagrinėjimo teisme metu, nesuteikė galimybės įtariamiesiems ar kaltinamiesiems (tuo metu teisiamiesiems) duoti klausimų įslaptintiems liudytojams. Tačiau pažeidimas byloje Birutis ir kiti prieš Lietuvą buvo akivaizdus, nes Europos žmogaus teisių teismo pozicija šiuo klausimu buvo aiški.

Konstitucinis Teismas nutarime konstatavo, kad 1961 m. BPK 267 straipsnio 5 punktas ir 317¹ straipsnis, kurie negarantuoja kaltinamojo (tuo metu teisiamojam) teisės užduoti klausimus liudytojui ar nukentėjusiajam, kurių duomenys yra įslaptinti, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 ir 6 dalims. Prieštaravimas nustatytas dėl to, kad minėtos teisės neužtikrinimas, riboja kaltinamojo teisę dalyvauti tiriant parodymus (tuo metu įrodymus), tuo pažeidžiama teisė į gynybą bei į teisingą bylos išnagrinėjimą.⁷⁸

2003 m. BPK įtvirtinta galimybė ypatingais atvejais įslaptinti parodymus duodanti liudytoją. Anot BPK rengėjų, ši galimybė buvo suderinta su Europos žmogaus teisių teismo praktika – todėl anonimiškai duodami parodymai negali būti vienintelis įrodymas byloje. Liudytojas anonimiškai gali duoti parodymus tik tam tikrais atvejais, t.y. turi būti BPK 199 straipsnyje numatyti pagrindai:

- 1) liudytojas turi duoti parodymus byloje dėl labai sunkaus ar sunkaus nusikaltimo;
- 2) jo parodymai turi būti labai svarbūs byloje;

⁷⁶ Goda G. Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė. Vilniaus universiteto leidykla, 2000. Teisė. Nr. 36. P. 12 -13.

⁷⁷ Jurka R. Įslaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisė į teisingą procesą. Teisės problemos, 2004. Nr. 2.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Vilnius, 2000 m. rugsėjo 19 d. [prieiga per internetą] / www.lrkt.lt

3) jam turi grėsti tiesioginis pavojus.

Taigi 2003 m. BPK 301 straipsnio 2 dalis, kurioje teigiama jog „Apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas vien tik nukentėjusiųjų ar liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais. Šių asmenų parodymais galima pagrįsti apkaltinamąjį nuosprendį tik tuo atveju, kai juos patvirtina kiti įrodymai“, beveik pažodžiui atkartoja Teismo sprendimuose išreikštą nuomonę.

2003 m. BPK pakeitė ir liudytojo ar nukentėjusiojo, kuriems taikomas anonimiškumas apklausos tvarką. Anksčiau priimdamas sprendimą teismas galėjo remtis ikiteisminio tyrimo (tuo metu tardymo) metu liudytojo duotais parodymais, dabar liudytoją ar nukentėjusįjį, kuriems taikomas anonimiškumas apklausia ikiteisminio tyrimo teisėjas (BPK 230 str.).

Taigi, labai svarbu yra suderinti įtariamojo ar kaltinamojo teises į teisingą procesą ir liudytojo teises į jo apsaugą. Lietuvos Respublikos teismai, spręsdami bylas, privalo atsižvelgti į Europos žmogaus teisių teismo praktiką dėl teisingo Konvencijos nuostatų įgyvendinimo. Tik tinkamai nagrinėjant baudžiamąsias bylas, minėtų dalyvių teisės bus užtikrintos, atitiks Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus principus bei Europos žmogaus teisių teismo praktiką.

3. 6. TEISĖ Į NEKALTUMO PREZUMPCIJĄ

Šis principas įtvirtintas nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje nurodoma, kad asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nėra įrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Nekaltumo prezumpcijos principas įtvirtintas BPK 44 straipsnio 6 dalyje. „Nekaltumo prezumpcija“ paminėta Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje (Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą): „*Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą*“ ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 48 straipsnyje (Nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą): „1. *Kiekvienas kaltinamas padaręs nusikaltimą asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymus.* 2. *Kiekvienam, kuris kaltinamas padaręs nusikaltimą, užtikrinama teisė į gynybą.*“

Nekaltumo prezumpcija gali pasinaudoti tik toks asmuo, kuris „kaltinamas padaręs nusikaltimą“⁷⁹. Kaltinamasis turi būti laikomas nepadariusiu nusikaltimo, kol valstybė, t. y. jos baudžiamojo persekiojimo institucijos, nepateikia pakankamai nepriklausomam ir nešališkam teismui reikalingų įrodymų, kad jis yra kaltas. Nekaltumo prezumpcija „reiškia [...], kad teismo nariai negali pradėti teismo, iš anksto manydami, kad kaltinamasis padarė nusikaltimą, kuriuo jis kaltinamas“⁸⁰. Kol teismas nenustatė kaltinamojo kaltės, jis neturėtų teismo sprendimu būti paskelbtas kaltu. Jam neturėtų būti skiriamas kardomasis kalinimas, jei tam nėra esminių priežasčių. Jei kardomasis kalinimas kaltinamajam skiriamas, jam turėtų būti taikomos tokios kalinimo sąlygos, kurios yra suderinamos su jo numanomu nekaltumu. Pareiga įrodyti asmens kaltę tenka valstybei ir bet kokia abejonė yra naudinga kaltinamajam. Jam turėtų būti suteikta galimybė nesutikti atsakyti į klausimus. Apskritai neturėtų būti reikalaujama, kad asmuo duotų prieš save parodymų. Kaltinamojo turtas neturėtų būti konfiskuojamas be tinkamo teisinio proceso.

Praktikoje dažniausiai nekaltumo prezumpcijos klausimas iškyla sprendžiant dėl procesinių prievartos priemonių taikymo, dėl visuomenės informavimo apie nusikaltimo padarymu įtariamus ar kaltinamus asmenis bei dėl įrodinėjimo pareigos nustatymo. Nekaltumo prezumpcija ir procesinių prievartos priemonių taikymas susiję tuo, kad nekaltumo prezumpcija draudžia, iki asmenį pripažins kaltu įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, tam asmeniui taikyti kokias nors bausmes ar bausmei prilygstančias priemones. Procesinių prievartos priemonių tokių, kaip sulaikymas ar suėmimas, panašumas į laisvės atėmimo bausmę yra akivaizdus. Doc. G. Godos nuomone, „pakankamai įtikinamai galėtų atrodyti bandymas įrodyti, kad nekaltumo prezumpcija apskritai draudžia taikyti kardomąjį kalinimą“.⁸¹

Europos žmogaus teisių teismas byloje *Jėčius prieš Lietuvą* (2000) išreiškė nuomonę, kad „Besitęsiantis suėmimas konkrečioje byloje gali būti pateisinamas tik esant aiškioms tikro viešojo intereso apraiškoms, kuris [interesas], įvertinus nekaltumo prezumpciją, nusveria teisę į laisvę“.⁸² Todėl nekaltumo prezumpcijos principas įpareigoja skirti sulaikymą ar suėmimą bei tęsti jų trukmę tik kai tai daryti yra tikrai būtina.

Nė vienas teismas ar valstybės pareigūnas negali pareikšti, kad kaltinamasis yra kaltas padaręs nusikaltimą, jei jis nebuvo teistas ir jam nepaskelbtas apkaltinamasis nuosprendis. „Nekaltumo prezumpcija pažeidžiama, jei, prieš tai neįrodžius kaltinamojo kaltės pagal įstatymus ir [...] jam nesuteikus galimybės pasinaudoti teise į gynybą, jo atžvilgiu priimtas teismo sprendimas

⁷⁹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 48 straipsnio 2 dalis.

⁸⁰ Barbera, Messegué ir Jabardo prieš Ispaniją, A146 (1989 m.) 77 dalis.

⁸¹ Goda G. Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai. *Teisė*, 2002. P.46 – 47.

⁸² Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai byloje prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01./ Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius, 2001. P.182.

perteikia nuomonę, kad jis yra kaltas“⁸³. Tačiau teisėsaugos institucijos turi teisę informuoti visuomenę apie atliekamus tyrimus ir pareikšti įtarimus dėl nusikaltimo, jeigu įtarimai nėra oficialus kaltinamojo kaltės pripažinimas ir jei jos laikosi diskretiškumo bei atsargumo. Įtariamojo sulaikymas nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos. Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkte ir 3 dalyje nustatytos teisės į laisvę išimties, kai asmuo sulaikomas, kad būtų pristatytas teismui, „pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą“, jei tik sulaikymas trunka priimtina laiką tarpą. EŽTT mano, kad teisė į skirtingas nei nuteistiems asmenims taikomas sulaikymo sąlygas savaime nesuteikiama, jei šios sąlygos yra priimtinos. Apskritai kaltinimas turi įrodyti kaltinamojo kaltę taip, kad neliktų beveik jokių abejonių. Teismas sako, kad „įrodinėjimo pareiga tenka kaltinimui ir kad bet kokia abejonė yra naudinga kaltinamajam. Tai reiškia, kad vėlgi būtent kaltinimas[...] turi pateikti pakankamai įrodymų, kad jis būtų nuteistas“⁸⁴.

Nekaltumo prezumpcija suteikia teisę atsisakyti duoti parodymus prieš save. Į šią teisę įeina teisė neteikti įrodymų, taip pat teisė neduoti parodymų. Galioja principas *nemo tenetur prodere seipsum* („niekas neverčiamas apkaltinti pats save“). Kaltinamasis gali nesutikti atsakyti į klausimus ir pateikti įrodymų. Europos žmogaus teisių teismas nurodo, kad, nors konkrečiai nepaminėta Konvencijoje, teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save yra tarptautinės bendrijos pripažinta norma, sudaranti „teisingo teismo proceso sąvokos esmę“.⁸⁵ Tai suteikia kaltinamajam apsaugą nuo nepagrįstos teisėsaugos institucijų prievartos, sumažina teismo galimų klaidų riziką. Turi būti laikomasi proceso šalims sudaromų sąlygų lygiavertiškumo principo. Kaltinimas, pateikdamas argumentus, neturi remtis duomenimis ar parodymais, kurie gauti per prievartą ar darant spaudimą. Per prievartą gautu sutikimu bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis ikiteisminio tyrimo metu gali būti pažeista teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save, ir taip sukelti pavojų tolesniam bylos nagrinėjimui. Teisė neduoti parodymų gali būti pasinaudojama policijos apklausos metu, taip pat teisme. Kaltinamajam turėtų būti suteikta galimybė neduoti parodymų ir net neatskleisti savo gynybos argumentų prieš teismą. Tačiau ši teisė nėra absoliuti. Tam tikri veiksniai padeda nustatyti, ar pažeistos teisės į teisingą teismo procesą, jei iš to, kad kaltinamasis neduoda parodymų, teismas padaro neigiamas išvadas. Išvados turėtų būti daromos tik tuomet, kai kaltinimas pateikia *prima facie* argumentų. Tada teisėjas turi teisę daryti išvadas. Leistinos tik sveikai nuovokai neprieštaraujančios išvados.⁸⁶

Europos žmogaus teisių komisija yra pripažinusi, kad minėtas principas yra procesinė garantija baudžiamajame byloje. Nekaltumo prezumpcija yra vienas iš teisingo bylos nagrinėjimo

⁸³ Minelei prieš Šveicariją A62 (1983 m.) 38 dalis.

⁸⁴ Barbera, Messegué ir Jabardo prieš Ispaniją, A146 (1989 m.) 77 dalis.

⁸⁵ Heaney ir McGuinness prieš Airiją Nr. 34720/97 (2000 gruodžio 21 d.)

⁸⁶ [prieiga per internetą] / http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2006/com2006_0174lt01.doc

elementų. EŽTT mano, kad nekaltumo prezumpcija pažeidžiama tuo atveju, jeigu teismas pripažįsta kaltinamąjį kaltu, nors jo kaltė dar neįrodyta. Net jei nėra jokių formalių patvirtinimų, pakanka, kad teisėjo motyvavimas leistų manyti, kad, jo nuomone, kaltinamasis yra kaltas. Be to, nekaltumo prezumpciją gali pažeisti ne tik teisėjas ar teismas, bet ir kitos valstybės institucijos.

Nekaltumo prezumpcijos principo turinį atskleidžia šie elementai:

- 1) kol nėra įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio, joks asmuo negali būti laikomas kaltu.
- 2) asmuo gali būti pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo tik pagal įstatyme nustatytas taisykles ištyrus ir išnagrinėjus baudžiamąją bylą;
- 3) nekaltumo prezumpcija įpareigoja ypatingai pamatuotai taikyti procesines prievartos priemones. Jokia prievartos priemonė, skiriama iki nuosprendžio įsiteisėjimo, negali būti traktuojama kaip bausmė ir turėti bausmės elementų;
- 4) nekaltumo prezumpcija reikalauja, kad visos abejonės, kylančios sprendžiant baudžiamąją bylą, būtų vertinamos kaltinamojo naudai.⁸⁷

Pirmasis elementas reiškia tai, jog teisėsaugos ar kiti valstybės pareigūnai, teikdami informaciją apie nusikalstamų veikų tyrimą, šią informaciją turi pateikti taip, kad nesusidarytų įspūdis, jog tam tikro asmens kaltumu nėra abejojama, kol dar teismas nėra priėmęs sprendimo dėl šio asmens kaltumo. Konvencijos 10 straipsnio garantuota saviraiškos laisvė apima teisę gauti bei perduoti informaciją. Vadinasi, 6 straipsnio 2 dalimi nedraudžiama valdžios institucijoms informuoti visuomenę apie vykstančius nusikaltimų tyrimus, tačiau reikalaujama, kad tai būtų atliekama itin atsargiai ir delikačiai, užtikrinant nekaltumo prezumpciją. Taip pat nekaltumo prezumpcija reikalauja procesiniuose dokumentuose, priimamuose prieš apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimą, vengti formuluočių apie įrodytą įtariamojo ar kaltinamojo kaltę.

2000 m. spalio 10 d. sprendime (byla *Daktaras prieš Lietuvą* (bylos Nr. 42095/98)), Europos žmogaus teisių teismas atmetė pareiškėjo skundą dėl Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje numatyto nekaltumo prezumpcijos principo jo atžvilgiu pažeidimo. Sprendime dėl H. Daktaro pareiškimo prieš Lietuvą priimtino, Teismas davė nuorodą į bylą *Allenet de Ribemont prieš Prancūziją* (1995) bei kitas bylas ir nurodė, kad Konvencijos „6 straipsnio 2 dalis negali uždrausti valdžios institucijoms informuoti visuomenę apie vykstančius nusikaltimų tyrimus, bet ji reikalauja, kad tai būtų daroma pakankamai diskretiškai ir atsargiai, užtikrinant nekaltumo prezumpciją“.

Teismas byloje *Daktaras prieš Lietuvą* pabrėžė, kad nekaltumo prezumpciją gali pažeisti ne tik teisėjas ar teismas, bet ir kitos valdžios institucijos, įskaitant prokurorus. Tačiau ar buvo pažeista

---

⁸⁷ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005. P. 51.

nekaltumo prezumpcija, teismas turi nuspręsti pagal konkrečias aplinkybes, kuriomis ginčijamas teiginys buvo išsakytas. Dėl teiginio, kad pareiškėjo „kaltė buvo įrodyta parengtinio tardymo metu surinktais įrodymais“, EŽTT pasakė, kad šie žodžiai kelia sudėtingus teisės ir faktų aiškinimo klausimus, kurių išsprendimas priklauso nuo bylos iš esmės nagrinėjimo. Tačiau Teismas atmetė ir aptartą skundo dalį dėl nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimo, kadangi šiuo atveju, Teismo nuomone, buvo kalbama ne apie tai, ar įrodymai nustato pareiškėjo kaltę, ką sprendžia ne prokuroras, o būtent buvo sprendžiamas klausimas, ar bylos medžiagoje pakako pareiškėjo kaltės įrodymų, kad byla būtų perduota teismui.⁸⁸

Byloje *A. Butkevičius prieš Lietuvą* nekaltumo prezumpcijos principas buvo pažeistas todėl, kad dar nesant priimto teismo nuosprendžio apie kaltinamąjį aukšti valstybės pareigūnai kalbėjo kaip apie asmenį, neabejotinai padariusį nusikaltimą. Teismas pažymi, kad „dar net neiškėlus pareiškėjui baudžiamosios bylos, buvo itin svarbu viešai neišsakyti teiginių, kurie galėtų būti interpretuojami kaip patvirtinantys tam tikrų aukštų pareigūnų įsitikinimą pareiškėjo kaltumu“.⁸⁹

EŽTT ne kartą buvo nustatęs, kad nekaltumo prezumpcija, ginama Konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje, reiškia, kad baudžiamosioje byloje kaltinamojo kaltė turi būti įrodyta nesant abejonės (pvz.: sprendimai bylose *O. prieš Norvegiją* § 37/3, *Condron prieš Jungtinę Karalystę* § 62). Ši samprata taip pat apima ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant BPK normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 3.1.8 punktą, kuriame išaiškinta, kad apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylos aplinkybes. Abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai tik tada, kai išnaudojus visas galimybes nepavyksta jų pašalinti.⁹⁰

Siekiant, kad būtų nepažeistas nekaltumo prezumpcijos principas, įstatymų leidėjui būtina nustatyti ir tiksliai reglamentuoti ikiteisminio tyrimo duomenų skleidimo tikslus bei atvejus. Ikiteisminio tyrimo duomenys turėtų būti laikytini nuosavybe tų asmenų, apie kuriuos jie yra renkami ar surinkti. Manoma, kad tokius duomenis iki bylos nagrinėjimo teisiamaajame posėdyje (jei posėdis yra viešas) reiktų skelbti tik su rašytiniu įtariamąjo sutikimu.

---

⁸⁸ Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01/ Sud. G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius, 2001. P.119-145.

⁸⁹ Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 2002 01 01-2003 01 01/ sud. G. Švedas ir V. Milašiūtė. – Vilnius, 2003. P. 151-154.

⁹⁰ [prieiga per internetą] // http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26403

IŠVADOS

Lietuvos Respublika prieš Konvencijos bei jos protokolų ratifikavimą atliko šalies vidaus įstatymų analizę, siekiant nustatyti, ar jie atitinka minėtame tarptautiniame akte numatytas nuostatas. Buvo padaryta svarbių pakeitimų derinant BPK nuostatas su Konvencijoje įtvirtintais standartais.

Ratifikuojant Konvenciją padaryti ir 1961 m. BPK 104 straipsnio pakeitimai, buvo aiškiai išskirti suėmimo skyrimo bei taikymo sąlygos ir pagrindai. Šis pakeitimas buvo padarytas 1996 m., bet dar vienerius metus po Konvencijos ratifikavimo suėmimą galėjo skirti ir prokuroras, tačiau Konvencija dėl to nebuvo pažeidinėjama, nes ją ratifikuojant šiuo klausimu buvo padaryta išlyga. Taigi, atsižvelgiant į Konvencijos reikalavimus, BPK buvo nustatyta, jog kardomąją priemonę suėmimą gali skirti tik teismas ar teisėjas, jis pats privalo apklausti kiekvieną suimtą ar sulaikytą asmenį.

Per vėlai buvo padarytos BPK pataisos, reglamentavusios prevencinį sulaikymą, nors buvo žinoma, jog Teismas tai žmogaus teisių požiūriu vertino neigiamai. Dėl to Lietuva pralaimėjo bylą Europos žmogaus teisių teisme.

Dauguma atvejų bylos buvo pralaimėtos ne dėl to, kad BPK normos neatitiko Konvencijos nuostatoms, bet dėl to, kad buvo netinkamai tos normos taikomos. Tai reiškia, kad Lietuvoje ne visada buvo laikomais Europos žmogaus teisių teismo suformuluotų nuostatų.

2003 m. BPK pakeitimai padaryti atsižvelgiant į Konvencijos reikalavimus, bei Teismo praktiką. BPK įtvirtintos kaltinamojo teisės - suformuluotos laikantis Konvencijos nuostatų.

Europos žmogaus teisių teismas aiškindamas Konvencijos, o kartu ir BPK nuostatas įtakoja baudžiamąjį proceso tobulinimą, taip pat teismų bei kitų teisėsaugos institucijų darbo organizavimą pagal Konvencijos reikalavimus. Lietuva būdama Konvencijos narė be išlygų turi dalyvauti nenutrūkstamame teisės vystymo procese. Nacionaliniai teismai, aiškindamiesi bet kokią procesinę situaciją, susijusią su žmogaus teisių problemomis, sprendimo turi ieškoti remdamiesi Europos žmogaus teisių teismo praktika.

Europos žmogaus teisių teismo sprendimai, baudžiamajam procesui turi reikšmės dviem aspektais: 1) remiantis Teismo sprendimais, tobulinami baudžiamieji įstatymai, ar priimami nauji;

2) remiantis Teismo sprendimais, aiškinami baudžiamųjų įstatymų nuostatų turinys bei taikymas.

SANTRAUKA

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ, PRIIMTŲ BYLOSE PRIEŠ LIETUVĄ, ĮTAKA IR REIKŠMĖ LIETUVOS BAUDŽIAMAJAM PROCESUI

Per savo veiklos metus Europos žmogaus teisių teismas ne tik išnagrinėjo šimtus bylų, kuriose ieškovai iš įvairių Europos valstybių skundėsi dėl savo šalyje pažeistų jų teisių, bet ir sukūrė savitą, visame pasaulyje pripažintą jurisprudencijos mokyklą bei tradicijas, kaip vertinti žmogaus teisių pažeidimus ir kaip spręsti tokio pobūdžio bylas. Tačiau kyla klausimas, kokia Teismo sprendimų reikšmė nacionalinei teismų jurisprudencijai ir teisei ?

Darbe analizuojami Europos žmogaus teisių teismo sprendimai, priimti bylose prieš Lietuvą. Siekiant atskleisti kiek svarbūs ir kokią reikšmę Lietuvos baudžiamajam procesui ir visai teisės sistemai turi Teismo sprendimai, lyginamos baudžiamojo proceso kodekso normos galiojusios iki minimų sprendimų priėmimo ir po jų priėmimo, kai buvo nustatyti žmogaus teisių pažeidimai. Darbe aptariami dažniausiai pasitaikantys žmogaus teisių pažeidimai: sulaikymo ar suėmimo teisėtumo problema, suėmimo ar sulaikymo trukmės pažeidimai, galimybė ginčyti suėmimo teisėtumą, suimtojo teisė į gynybą, teisė į greitą bylos išnagrinėjimą, nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimai.

Rašant darbą remtasi Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymais bei kitais teisės aktais, baudžiamojo proceso, tarptautinės teisės specialistų mokslo darbais, straipsniais teisinėje literatūroje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika baudžiamosiose bylose, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir išvadomis, Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija.

SUMMARY

INFLUENCE AND IMPORTANCE OF EUROPEAN HUMAN RIGHTS COURT DECISIONS IN CASES AGAINST LITHUANIA ON LITHUANIAN CRIMINAL PROCEDURE

During its years of activity, the European Court of Human Rights has tackled hundreds of cases where plaintiffs from various European countries complained about their rights violations in their own countries. Moreover, the Court created a specific and globally acknowledged jurisprudence school and traditions on the way the human rights violations should be assessed and how this kind of cases should be dealt with. Still, the question remains: what is the importance of the Court's decisions to the national courts jurisprudence and the Law?

The work analyses decisions of the European Court of Human Rights taken in court cases against Lithuania. In order to disclose the importance and significance of the Court's decisions for the Lithuanian penal process and the legal system in general, a comparison has been made between the norms of the penal process code in force before and after the relevant Court's decisions when the human rights violations were identified. The work discusses the most frequent human rights violations, such as the problem of the legality of detention and arrest, violations of the period of arrest or detention, the possibility of litigation of the arrest legality, the right of the arrested for defense, the right for fast case trial, and the violations of the presumption of innocence.

The author based her work on the laws of the Lithuanian penal process and other legal acts, on the scientific works and articles in legal literature by the specialists in the penal process and International Law, the practices of the Supreme Court of Lithuania in criminal court cases, decisions and conclusions of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, and the jurisprudence of the European Court of Human Rights.

PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 2003.
2. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1015.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas rinkinys – segtuvas. Vilnius, 1995.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Vilnius, 2006.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 10, 22(2), 29, 64(3), 78(1), 95, 96, 97, 99, 101(1), 104, 105, 106, 107, 112, 137, 160, 212, 239 ir 455 straipsnių pakeitimo ir papildymo 22(3)-22(5), 104(1) – 104(4), 109(1) – 109(3) straipsniais įstatymas. 1996 05 28, Nr. I-1347. Valstybės žinios, 1996 06 05, Nr. 53-1248.
6. Baudžiamojo proceso kodekso 52 straipsnio 2 dalies 1 punkto papildymo, 58 straipsnio 2 dalies 3 punkto pakeitimo, 58 straipsnio 2 dalies 6 punkto pakeitimo, 87 straipsnio 2 dalies papildymo, 106 straipsnio 2 dalies pakeitimo, 244.1 straipsnio papildymo 3 ir 4 dalimis įstatymo projekto AIŠKINAMASIS RAŠTAS. 2000 09 07. Nr. P-2833.
[prieiga per internetą] // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=107979.
7. Goda G. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I – IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
8. Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989.
9. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 48 straipsnio 2 dalis. (prieiga per internetą - http://europa.eu.int/constitution/lt/ptoc14_lt.htm)
10. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995 05 16, Nr. 40-987.
11. Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymas. 2002 birželio 20 d. Nr. IX-965. Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633.
12. Lietuvos Respublikos pagrindiniai įstatymai. Oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais. Vilnius: Saulužė, 2000.
13. Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymas. 1999 birželio 22 d. Nr. VIII-1248. Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1948.

Specialioji literatūra

1. Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius: Pradai, 1997.
2. Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 1997 01 01 – 2001 01 01. Sudarytojai G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius, 2001.
3. Europos žmogaus teisių komisijos ir Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 2001 01 01 – 2002 01 01. Sudarytojai G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
4. Europos žmogaus teisių teismo sprendimai bylose prieš Lietuvos Respubliką 2002 01 01 – 2003 01 01. Sudarytojai G. Švedas, V. Milašiūtė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
5. Europos žmogaus teisių teismo sprendimai ir Jungtinių Tautų žmogaus teisių komiteto išvados bylose prieš Lietuvos Respubliką 2003 01 01 – 2004 01 01. Sudarytojos: D. Jočienė, R. Ūkelytė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
6. Girdauskas M. Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikaciją. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimai. Teisės problemos. 2005. Nr.1.
7. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005.
8. Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą. Teisė, 2000. Nr. 37.
9. Goda G. Nekaltumo prezumpcija: įtvirtinimas Lietuvos teisėje ir kai kurie turinio aspektai. Teisė, 2002.
10. Goda G. Kaltinamojo teisė duoti klausimus kaltinimo liudytojams kaip žmogaus teisė. Vilniaus universiteto leidykla, 2000. Teisė. Nr. 36.
11. Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius, 2004.
12. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Eugrimas, 2000.
13. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 str. taikymas ir aiškinimas Lietuvos Respublikos pralaimėtose bylose.
14. Jurka R. Įslaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisė į teisingą procesą. Teisės problemos, 2004. Nr. 2.
15. Kūris Pr. Europos žmogaus teisių konvencijos įtaka Lietuvos Respublikos įstatymams. Lietuvos teisės tradicijos. Vilnius: Justitia, 1997.

16. Tapinas L. Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose. Vilnius – Danielius, 2002.
17. Žmogaus teisės ir laisvės. Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1995.
18. Frowein, Jochen Abr. / Peukert, Wolfgang: Europäische Menschenrechtskonvention. EMRK-Kommentar. 2. Aufl. – Kehl, Straßburg, Arlington 1996.

Teismų praktika

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir senato nutarimas:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-216/2006.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-307/2006.
3. Kasacinė byla Nr. 2K-52, 2001.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 50. “Pakeisti ir papildyti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimą Nr. 36. “Dėl teismų praktikos skiriant arba pratęsiant kardomąjį kalinimą (suėmimą)” ir jį išdėstyti nauja redakcija: “dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą”. 2004 m. gruodžio 30 d. Vilnius.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2003 m. birželio 30 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant BPK normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ [prieiga per internetą] // http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=26403 .

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai ir išvados:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Vilnius, 2000 m. rugsėjo 19 d. [prieiga per internetą] // www.lrkt.lt
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 01 24 išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1995, Nr. 9 – 199.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 10 17 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12

straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios, 1995 10 20, Nr. 86 – 1949.

4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl teisėjų darbo apmokėjimo įstatymo normų“. Valstybės žinios, 2001 07 18, nr. 62 – 2276; atitaisymas – 2001 10 10, Nr. 86.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Vyriausybės nutarimo teisėsaugos darbuotojų darbo apmokėjimo klausimais“. Valstybės žinios, 1995 12 13, Nr. 101 – 2264.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 05 08 nutarimas „Dėl operatyvinės veiklos“. Valstybės žinios, 2000 05 12, Nr. 39 – 1105.

Europos žmogaus teisių teismo sprendimai:

1. Barbera, Messegué ir Jabardo prieš Ispaniją, A146 (1989 m.) 77 dalis.

2. Clooth prieš Belgiją bylos sprendimas, 1991 m. gruodžio 12 d. serija A, Nr. 225.

3. Guzzardi prieš Italiją, 1980 m. lapkričio 6 d. Teismo sprendimas, Serija A. Nr.39.

4. Heaney ir McGuinness prieš Airiją Nr. 34720/97 (2000 gruodžio 21 d.).

5. Minei prieš Šveicariją A62 (1983 m.) 38 dalis.

6. Neumeister prieš Austriją bylos sprendimas, 1968 m. birželio 27 d., serija A, Nr. 8.

7. Starace prieš Italiją. 2000 04 27 Serija A, Nr. 34081/96.

8. Tomasi prieš Prancūziją. 1992 m. serija A, Nr. 241-A.

9. Van Mechelenas ir kiti prieš Olandiją. 1997 m. balandžio 23 d. sprendimas.

10. Wintwerp prieš Nyderlandus, 1979 m. spalio 24 d. Teismo sprendimas, Serija A. Nr.33.

Elektroninės erdvės šaltiniai

www.lat.lt

www.tm.lt

www3.lrs.lt

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2006/com2006_0174lt01.doc